

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Milada Bartošová

Problematika člověka v buddhismu

Olomouc 2014

vedoucí práce: PhDr. Petr ZIMA, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a při její tvorbě jsem použila veškeré prameny a literaturu uvedené v bibliografii.

.....
Milada Bartošová

Na tomto místě bych chtěla vřele poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, PhDr. Petru Zimovi, Ph.D., za rady ohledně sestavení osnovy díla a také za veškerý čas a úsilí vynaložené na úpravu a vylepšení mé práce. Mé díky patří také knihovně v Moravských Budějovicích a knihovnám Univerzity Palackého v Olomouci.

Obsah

Úvod.....	5
1. Obecná charakteristika buddhismu	6
1.1. Vznik buddhismu	6
1.1.1. Předbuddhistické období, védy, upanišády	6
1.1.2. Narození, život Buddhy.....	8
1.1.3. Vznik sanghy a společenství	9
1.2. Šíření buddhismu.....	11
1.2.1. Šíření buddhismu z hlediska geografie	11
1.3. Buddhistické školy a proudy	13
1.3.1. Dnešní rozšíření buddhismu a jeho škol.....	15
1.4. Buddhistické prameny.....	16
1.5. Kultura ovlivněná buddhismem	17
2. Stručný nástin života Buddhy	19
2.1. Legenda předcházející samotnému narození.....	19
2.2. Narození, život v přepychu	20
2.3. Šest let hledání	22
2.4. Probuzení.....	23
2.5. Buddhova učitelská činnost.....	25
2.6. Denní program Probuzeného.....	27
2.7. Buddhovy ctnosti.....	28
2.8. Smrt (parinibbána).....	29
2.9. Dvě pojetí Buddhy	30
3. Buddhismus jako náboženství, filosofie a světový názor.....	32
3.1. Světové náboženství.....	32
3.1.1. Buddhismus a jeho postoj k ostatním náboženstvím.....	34
3.2. Buddhismus jako filosofie.....	34
3.3. Buddhismus jako způsob života.....	35
4. Základní principy a východiska buddhismu.....	37
4.1. První Buddhova rozprava.....	37
4.1.1. První vznešená pravda.....	38
4.1.2. Druhá vznešená pravda	39
4.1.3. Třetí vznešená pravda.....	41
4.1.4. Čtvrtá vznešená pravda	42
4.2. Důležité pojmy	43
4.2.1. Karma a karmické síly.....	43
4.2.2. Inkarnace či reinkarnace.....	44
4.2.3. Nibbána neboli nirvána	45
4.3. Buddhismus a morálka	45

4.4.	Buddhistický způsob života	46
4.4.1.	Meditace	47
4.4.2.	Postavení ženy v buddhismu	49
4.5.	Buddhismus a moderní společnost	50
5.	Reflexe buddhismu v českém filosofickém myšlení	52
6.	Využití tématu ve výuce Základů společenských věd a Občanské výchově	56
	Závěr	57
	Prameny a literatura	58

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je osvětlit téma problematiky člověka v buddhismu. Toto téma je mi velice blízké a ráda bych si při jeho zpracovávání dále rozšířila obzory v tomto ohledu. Moje práce bude vycházet především z načtení literatury. Jak je známo, zakladatel buddhismu, Buddha, sám nese-psal žádné ucelené dílo, protože se věnoval především putování a ústnímu předávání svých zkušeností laikům i svým žákům. Právě od nich pochází iniciativa prvotního zaznamenávání Buddhova života a skladby jeho učení. Z toho plyne, že vlastně veškerá dostupná literatura, vztahující se k buddhismu, je literaturou sekundární. Téma buddhismu se těší tak rozsáhlému zpracování, že mezi množstvím pramenů mohu vybírat ty kvalitnější a rozsáhlejší. Při tvorbě práce bych se ráda zaměřila také na cizojazyčnou literaturu, vzhledem k tomu, že mým druhým oborem je německý jazyk. Nyní k jednotlivým kapitolám práce. Začnu obecnou charakteristikou buddhismu, zde zmíním vznik buddhismu, předbuddhistické období, hlavně období véd a upanišád. Dalším důležitým bodem bude šíření buddhismu, jeho štěpení do různých buddhistických škol a ovlivnění kultury buddhismem. Další kapitola se bude věnovat stručnému nástinu Buddhova života, který je samozřejmě pro celý buddhismus velice důležitý, tento nástin pojmu postupně od jeho narození, přes změnu stylu života, jeho Probuzení a dále Buddhovu učitelskou činnost, jeho denní program až po závěrečnou fázi života a smrt. Čtvrtá kapitola pojme velice řešenou problematiku, a sice rozlišení buddhismu v oblasti náboženství, filosofie a stylu života. V páté kapitola se zaměřím na jádro buddhismu, jeho základní kameny a učení, morálku buddhismu a některé důležité pojmy, bez jejichž vysvětlení se ani laické chápání buddhismu neobejde. Předposlední kapitola mé bakalářské práce bude obsahovat charakteristiku buddhismu v českém filosofickém myšlení. Zaměřím se zde na pohledy a dílo třech českých filosofů, kteří se mimo jiné zabývali také buddhismem. Jsou to Vincenc Lesný, František Drtikol a Egon Bondy. Závěrečná část mé bakalářské práce se bude věnovat Využití tématu ve výuce na základní i střední škole.

Pokusím se, aby se moje práce stala rozumným a logickým shrnutím nejdůležitějších a základních pojmů a učení buddhismu. Doufám, že poslouží k poučení zájemců.

1. Obecná charakteristika buddhismu

Dříve, než se ve své práci budu věnovat konkrétnějším problémům, je třeba vyjasnit si některé obecné pojmy a záležitosti, které se buddhismu týkají. Tento nábožensko-filosofický systém se řadí ke dvěma indickým náboženstvím, je mladším „sourozencem“ hinduismu. Dnes patří k nejrozšířenějším světovým náboženstvím a osobním filosofiím, hlásí se k němu přibližně tisíc miliónů lidí po celém světě. Toto číslo nelze z několika důvodů zcela přesně určit, například proto, že v asijských zemích není neobvyklé vyznávat hned několik náboženství nebo myšlenkových směrů současně. Buddhismus je v neustálém dynamickém pohybu, stejně jako vše živé. Je to myšlenkový a náboženský proud, který se neustále vyvíjí a částečně obměňuje. Ale je zřejmé, že stavba bez dobrého základu neunesla tíhu staletí, stejně jako buddhismus by se bez silného základu nemohl v takové míře udržet až do dnešní doby. V následujících řádcích se pokusím o stručnou charakteristiku Buddhova života, vzniku samotného společenství. Dále se zaměřím na tzv. světové cesty buddhismu, tedy na jeho postupné rozšíření na všechny kontinenty. Za zmínku stojí také štěpení buddhismu a jeho školy či proudy. K obecné charakteristice buddhismu patří také výčet některých jeho hlavních hesel a principů, přičemž lehce zmíním vliv buddhismu především na indickou kulturu.

1.1. Vznik buddhismu

1.1.1. Předbuddhistické období, védy, upanišády

Buddhismus je bezpochyby klenotem z pokladnice indického duchovního odkazu. Během staletí se rozšířil do různých zemí napříč kontinenty, s čímž jde ruku v ruce i prolínání jeho kultury s kulturami jednotlivých zemí, přičemž pravým jádrem stále zůstávají prvky indické.

Samotnému působení askety Gótamy však předchází několik tisíc let indického kulturního vývoje, Buddhovo učení je jakýmsi jejich vyvrcholením. Pro správné pochopení Buddhova učení je třeba pochopit to, co mu předcházelo. Toto téma s jeho rozsahem se pokusím velice stručně shrnout a zmíním jeho nejdůležitější body.

Dějiny Indie začínají již ve třetím tisíciletí př. n. l. v poříčí Indu.¹ Společenské a kulturní prostředí této civilizace není zdaleka prozkoumané. Nalezla se však řada vyobrazení, které na první pohled připomínají postavy z pozdější hinduistické mytologie. Významnou složku v indickém vývoji hrála mytologie védských Árjů. Ti přicházeli do Indie

¹ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Nejstarší období indického myšlení, s. 9-23.

v postupných vlnách jako dobyvatelé stavějící se nad původní indické obyvatelstvo. Árijská mytologie se charakterizuje jako polyteistická, v čele stojí nejvyšší bůh, otec bohů ostatních. Do tohoto období spadají nejstarší památníky árijské duchovní kultury – védy. Skládají se ze sbírek náboženských básní, které čtenáře seznámí s bohatou mytologií. Vědy měly i rituální funkci. Po celá staletí tradovaly v jednotlivých rodech díky ústnímu předávání. Neárijskému obyvatelstvu bylo seznamování s védy zakázáno. Již zde dochází k sociální stratifikaci, kdy se árijské obyvatelstvo dělí na kněze (brahmáni), bojovníky (kšátriové) a zemědělce (vajšijové).² Toto rozdělení bylo předstupněm pozdějších kast. V další fázi působení védských árijů se objevují filosofické myšlenky podobně jako v myšlení řeckém. Postupně se spekuluje o různých kosmických veličinách (oheň, voda, čas, smrt) a pojmech jako je bytí a nebytí, které jsou dosazovány na vrchol koloběhu života místo nejvyššího boha.³ Časem se ze společnosti vyčleňuje vrstva kněží, kteří přinášejí oběti, a komunikace s božstvy se stává jejich monopolem, mají tedy privilegované postavení ve společnosti. V tomto období vznikají významné pojmy, které v Indii budou hrát významnou roli. Je to pojem *brahmán*, který původně označoval moc obětního kouzla, později se změnil na označení reality vůbec. Dále pojem *átmanu*, vlastního já, duše. Poprvé se objevují náznaky problému reinkarnace. Brahmánské texty volně přechází do textů *upanišádových*.⁴ Postupem času docházelo ke spekulacím brahmánů nad systémem a smyslem rituálů, zabývali se podstatou a smyslem obětí. Do popředí se dostávají ontologické úvahy o vesmíru, smrti a osudu člověka. Tyto úvahy se nazývaly tzv. tajným učením.⁵ Tajné učení se projevuje v textech upašinád. Upašinády, stejně jako védy, kolovaly po staletí ústní formou. Skladba upašinád je různá, nacházejí se v nich části vynikající svojí uměleckou krásou vedle pasáží s prostými zaříkadly. Dochází k ustálení výše uvedených pojmů, k rozvinutí karmové teorie, která souvisí s nepřetržitým zrozováním. Projevují se zde také mnohé tendence k nahrazení tradičních bohů bohem jediným, tedy k monoteismu. Tato myšlenka se však neuplatnila.⁶

Buddhismus vychází mimo jiné také z alternativního proudu prastaré jógové tradice, kterou pěstovali staří jogíní. Jisté způsoby meditace tedy byly praktikovány ještě před vznikem buddhismu, buddhistickou meditaci jistě z velké míry inspirovaly. Tento prastarý směr nebyl organizován žádným souborem kněží nebo představených. Šlo o náboženství jedince, který si měl najít ve svém nitru to, co mu umožní proniknout

² FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Nejstarší období indického myšlení, s. 9-23.

³ tamtéž

⁴ tamtéž

⁵ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Upanišády, s. 24-40.

⁶ tamtéž

do nejhlubších tajemství života, jež nebyla nijak ohraničena, specifikována. Jednalo se zkrátka o ryze individuální rozvoj jedince. Zbožní Indové a jogíni podnikali výpravy do hor a lesů, do odlehlých míst, kde je nerušily žádné odkazy vnějšího světa a nic nebránilo jejich ubírání se do vlastního nitra. Postupem času přišla potřeba sdružovat se a začali světu podávat obraz o svém společenství. Následně se stali žáky samotného Buddha.⁷

1.1.2. Narození, život Buddha

V této chvíli charakterizují život Buddha velice stručně, protože jeho podrobnějšímu popisu se bude věnovat celá příští kapitola, ovšem pro uvedení do tématu je toto zmínění nezbytné, protože Buddha se svojí osobou je jakýmsi startovním mezníkem pro celý buddhismus.

V roce 556 př. n. l. se na indickém úbočí Himaláje narodil princ Siddhárta Gautama. Jeho otec byl členem kmene Sakya.⁸ Svoji matku nikdy nepoznal, zemřela totiž při porodu. Matčinu výchovu a vliv dobře nahradila její sestra, která se o prince starala vzorně, jakoby to byl její vlastní syn. Spolu s jeho otcem ho udržovala v bohatství a přepychu bez náznaku jakéhokoli strádání nebo zármutku, prožíval jen radostné chvíle a užíval se tohoto skvělého života. Princ až do své dospělosti nepoznal žádný z druhů lidského trápení. Oženil se s krásnou princeznou a čekali spolu dítě. Jednou se princ vypravil do města, kde se dostal do koloběhu běžného života, a setkal se s reálným obrazem každodenního života, s chudobou, nemocí a smrtí. Princ byl velice zasažen. Vzbudila se v něm myšlenka hledání východiska z tohoto trápení. Stáhl se do ústraní a v rozjímání vedl asketický život. Během tohoto života se setkal s celou řadou asketů, svoje obzory rozšířil o jejich praktiky, mnohdy setrval v jejich blízkosti jakožto žák, ale nikdy nenašel to, co hledal, a to odpoutání se od utrpení. Věděl, že východiskem z této situace je ukončení závislosti na vlastním těle. Podroboval se tak různým „mučením“. Tyto experimenty ho však dovedly až na práh smrti, kdy zjistil, že tudy cesta nevede. Krátce po tomto zjištění začal meditovat a jednoho dne dosáhl Probuzení, pochopil pravou lidskou podstatu, stal se Buddhou. Poté si dlouhé týdny užíval štěstí z Probuzení. Přemýšlel, zda je možné sdělit ostatním zkušenost, kterou během tohoto času nabyt. Rozhodl se o své poznání podělit s ostatními lidmi a dát jim tak rovnou příležitost dosáhnout osvobození z utrpení.

⁷ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Úvod, s. 9-19.

⁸ DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0. Život Buddha, s. 8-9.

Během svých prvních kázání zjevil nejdůležitější objevená tajemství a postupem času se kolem něho začali sdružovat žáci. Nejdříve v řádech jednotlivců, avšak časem se kruh jeho žáků rozrůstal nevídanou rychlostí. Mezi jeho přívržence patřili lidé ze všech společenských kruhů, jak žebráci, tak i prostí vesničané nebo králové. Buddha chodil od vesnice k vesnici, žil svým asketickým životem a hlásal svoje poselství ještě 45 let. Za celou tuto dobu nese-psal žádné osobní svědectví, netoužil ani po tom, aby ho někdo označoval za vůdce nebo stvořitele či boha, nechtěl ani, aby se vytvořila nějaká sepsaná pravidla nebo přísnější hierarchie, nepředával lidem formule, ani dogmata. Hlásal, aby lidé sami našli pravdu svým jedinečným a individuálním způsobem. Buddha zemřel kolem r. 480 př. n. l. a věřil, že jeho smrt mu pomůže dosáhnout vyššího osvobození. Buddha zůstává pravým zdrojem poznání, i když biografie jeho postavy je dnes již zkreslená a rozvedená do zázračných rozměrů.

1.1.3. Vznik sanghy a společenství

Každý velký myšlenkový proud vychází z jedince, jakéhosi duchovního originálu, který sloužil jako pramen, učení předával svým žákům a těm, kteří mu naslouchali. Někteří žáci jsou sice pouhými imitátory, ale o to lepší mohou být misionáři. Dokud je učení nové a energické, má určitou moc a sílu. Problém je, když duchovní zemře. To celé učení projde určitou krizí. Učení se třeba někde zapíše, je zformulováno, ale stane se více či méně neživoucím. Mnohdy se vytvoří nějaká duchovní společnost, kněžstvo, řád, který je dogmatizován. Poté už nemluvíme o duchovním směru, ale o náboženství.⁹

Po Buddhově smrti se jeho učenci rozhodli vytvořit společenství, *sanghu*, aby podpořila k zachování buddhismu a jeho další rozkvět. Došlo k vytvoření komunity, která upustila od některých Buddhou stanovených pravidel, oproti tomu přidala svoje nová pravidla, tudíž došlo k obměně buddhismu tak, aby mohl být rozvíjen v tomto kolektivním smyslu. Sangha znamená společenství probuzených žáků Buddhy, kteří se nacházejí na některém ze čtyř stupňů osvícení. V současnosti se do této skupiny řadí také množství buddhistických laiků, kterým mnichové a mnišky podávají duchovní útěchu a vedou je po cestě osvícení.

Každý, kdo chce vstoupit do sanghy, je pochopitelně vázán řadou pravidel, nejpřísnější jsou pravidla pro mnišky, dále pro mnichy, ale výjimkou nezůstávají ani laičtí věřící. Ti zastávají v celém společenství významnou roli. Váže se k nim úloha materiální, prosperita společenství závisí na jejich darech. Mniši se totiž zcela zřeknou svého světského

⁹ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2006. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Úvod, s. 9-19.

života pro šíření učení, věnují se jen rozvoji duchovní dokonalosti, laikům tedy na oplátku věnují duchovní oporu a předávají jim toto učení.

V prvopočátcích se jednalo o potulné žebravé mnichy, kteří chodili po celém světě a šířili učení. Na jednom místě mohli spočinout pouze v období dešťů po vzoru Buddhy. Poté se tohoto poutnického života vzdali a začali se koncentrovat do míst, nejdříve to byli jeskyně nebo různé přírodní útvary příhodně pro jejich zdržení. Postupem času začala výstavba klášterů. Mniši při svém svěcení do sanghy projdou obřadem skládajícím se ze zkoušek a slibů, které se od sebe vzdalují v řádu několika let. Po splnění všech kritérií dosáhne mnišského stavu, tzv. *bhiksu*¹⁰. Na znamení rozchodu se světskými radovánkami si mnichové i mnišky holí tvář a vlasy a oblékají se do tradičních oděvů okrové barvy. Jejich majetek pak tvoří jenom milodary a miska na jídlo. Všichni se snaží nezahálet a neubírat si zbytečně množství energie nadbytečným spánkem nebo tlacháním. Klášterní život je řízen řadou pravidel, nejdůležitější se vztahují k zákazu krádeže, vraždy, lži a sexuálních vztahů, další se vztahují k abstinenci, pohodlí, osobnímu vlastnictví a respektování rozvrhu sanghy. Ačkoliv jsou pravidla jasně a pevně ukotvená, musí mnich vždy přemýšlet nad tím, co dělá a být si toho dobře vědom. Celkový počet pravidel je přibližně 250 pro mnichy a 350 pro mnišky.¹¹ Jak je zřejmé, ženy musí respektovat asi o jednu třetinu více pravidel, než muži. Evropská žena by tento fakt jistě chápala jako určitou formu diskriminace, ovšem východní ženy přijaly úlohu stvoření, která jsou od pradávna označována jako zdroj pokušení, proto musí být více korigovány. Kdokoli poruší některé ze základních pravidel řádu, je okamžitě vyloučen. Po vstupu do řádu, pokud se zdá takový život jedinci pro něj nevhodným, má okamžitou možnost kdykoliv odevzdat své roucho učiteli a odejít. Toto rozhodnutí je velice závažné, ale nevylučuje, aby se dotyčný později ucházel o vstup do řádu znovu.

Život regulovaný tolika pravidly drasticky omezující svobodu a sebevyjádření by nám mohl připadat velmi neradostný. Mnozí z těch, kteří s ním mají osobní zkušenost, hovoří o tom, že po překonání počátečních krizí a překážek se skutečně cítili svobodnější od břemene svého já a jeho nekonečných konfliktů a žádostivostí, tím se stali mnohem šťastnějšími a radostnějšími.

Klášter je duchovním střediskem oblasti, ve které se nachází. Mniši se tu věnují své meditační praxi a laici se sem mohou přijít podívat a setrvat kratší či delší dobu. Především

¹⁰ DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0. Buddhistické společenství, s. 16-17.

¹¹ tamtéž

nejrůznější svátky přitahují větší pozornost laických stoupenců, kteří s sebou přináší různé dary, často například jídlo pro mnichy a mnišky.

Existuje názor, že skutečnou duchovní praxi mohou praktikovat jenom vysvěcení členové sanghy, avšak v poslední době byly na Západě uskutečněny úspěšné pokusy o zavedení meditační praxe i u laiků. Tímto postupným přibližováním buddhismu a také jeho praktické části laické veřejnosti, získává stále více přívrženců.

1.2. Šíření buddhismu

Indie, která je místem zrození samotného Siddharta Gautamy, se označuje jako kolébka buddhismu. Po vzniku prvních společenství, sangh, se uskutečnilo několik koncilů. První z koncilů jako takových se uskutečnil až po Buddhově smrti 477 př. n. l.¹² Poté se konalo několik dalších koncilů a buddhismus byl rozšířen především v oblasti Buddhova vlastního kázání. Největšího rozkvětu se těšil za vlády krále Ašóky ve 3. stol. př. n. l.¹³, který si byl dobře vědom lidského utrpení a prohlásil se za ochránce dharmy. Někdy v 7. století dochází k postupnému úpadku buddhismu v Indii. I když se buddhismus nestal oficiálním náboženstvím, bylo podporováno jeho šíření po Indii. S nástupem hinduismu v 9. stol., který přejal řadu jeho prvků do vlastní tradice, docházelo k postupnému vytlačení buddhismu. K tomu přispěl také islám, jehož stoupenci mohli snadno najít a zlikvidovat buddhisty vzhledem ke známému umístění jejich klášterů a buddhisté se na základě tradice jejich fyzickému napadení nebránili.

1.2.1. Šíření buddhismu z hlediska geografie

Tím ovšem cesta buddhismu nekončí, byl totiž přenesen za hranice kontinentu, kde se setkával s novými kulturami a vlivy, jejichž prvky částečně přejímal a tak docházelo k jeho opětovnému oživení. Sledujeme tři hlavní trasy šíření buddhismu:¹⁴

- Jižní trasu – rozšíření do jihovýchodní Asie, tedy do států Barma, Thajsko, Laos, Kambodža, Srí Lanka
- Severní trasu – šíření do severní a východní Asie, tedy do států Tibet, Mongolsko, Vietnam, Čína, Korea, Japonsko

¹² MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Buddhova parinibbána (smrt), str. 167-189.

¹³ CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Brno: Jota, 1997. 293 s. ISBN 80-7217-002-3. První období, str. 17-46.

¹⁴ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Buddhistická diaspora, s. 47-64.

- Moderní západní trasu – posledních 100 let jeho šíření, kdy pronikl do Evropy, tedy Velké Británie, Francie, Belgie, Německa, Ruska, a Severní Ameriky

Do Asie se buddhismus dostal díky koloniálnímu působení krále Ašóky, dále se číří na Cejlon, kde byl sepsán buddhistický kánon v jazyce páli. Ve Vietnamu a Barmě se s buddhismem setkáme od 11. století.¹⁵ V Thajsku a Kambodži se stává státním náboženstvím ve 13. a 14. století.¹⁶ V Indonésii došlo k vytlačení buddhismu islámem. V Číně byl buddhismus vůbec prvním cizím myšlenkovým směrem, pronikl na toto území v 1. století. Těšil se velkému rozkvětu po dobu vlády několika dynastií. Měl oblibu mezi laiky, díky čemuž buddhistické kláštery nashromáždily postupem času velké bohatství, které se jim stalo zkárou. Čínská vláda následně buddhismus zakázala, veškerý jeho majetek zkonfiskovala, mniši pod tlakem opustili řád. Z této rány se čínský buddhismus nikdy nevzpamatoval, avšak poznamenání čínské kultury jeho působením je značné. Díky čínskému vlivu pronikl buddhismus někdy ve 4. století do Koreje¹⁷, pokračoval dále do Japonska, kde se prosadil jako základní prvek kultury. Svojí rozmanitostí okouznil nejrozličnější společenské třídy i vládců, vzniklo několik japonských škol¹⁸, např.: škola „Čistě země“, „Skutečná škola čisté země“, „Rinzai“, „Soto“.

Západní cesta¹⁹ - legendy vypovídají, že na Západ buddhismus dorazil již v Antice, na její tradici se podařilo navázat až v 19. století. Tehdy se evropští vědci začali zajímat o buddhistickou tradici, začali překládat texty, organizovali různé vykopávky a výzkumy. Výraznější obrat lidí k východním náboženstvím zapříčinil také fakt, že západní náboženství se začala více či méně orientovat na materialistické hodnoty tohoto světa. Ve 20. století se začalo učení uplatňovat v praxi. Zprvu se buddhismus týkal oblasti intelektuálů, ale díky jeho odvážným slavným průkopníkům, ke kterým patřili: Brit Allan Bennett (vysvěcen 1902)²⁰, Němec Anton Gueth (vysvěcen 1904)²¹, dále známý obhájce Christmas Humphreys

¹⁵ CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Brno: Jota, 1997. 293 s. ISBN 80-7217-002-3. Třetí období, s. 17-46.

¹⁶ tamtéž

¹⁷ tamtéž

¹⁸ DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0. Japonská konstrukce buddhismu, s. 32-33.

¹⁹ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. Buddhistická diaspora, s. 47-64. ISBN 80-7202-616-X.

²⁰ tamtéž

²¹ tamtéž

a jeho chránělec Alan Watts²², se šířil i k laikům. Ve Spojených státech si našel svoje místo zenový a tantrický buddhismus.

1.3. Buddhistické školy a proudy

Během staletí vývoje a šíření prošel buddhismus několika hlavními tradičními směry, které se dále štěpily do dalších škol či sekt a podskupin, kterým se podrobněji věnovat nebudu. Zaměření jednotlivých škol se odvíjelo od kultury, která v místě vzniku školy působila a k jejímuž mísení s buddhismem docházelo. Zmíním tedy čtyři hlavní tradiční směry.

1. Původní buddhismus neboli škola *hínajána* (theraváda) či malé vozidlo, která se považuje za nejpůvodnější a svými zásadami nejbližší myšlenkám samotného Buddhy. Buddha po své smrti nechtěl přímo jmenovat svého zástupce, přál si samostatnost pro svoje stoupence, jejich jediným vůdcem měla být dhamma. Nakonec byla ustanovena ústní podoba Buddhova učení, kterou šířili mniši a mnišky po dobu delší než čtyři staletí. K prvnímu zapsání učení došlo v 1. st.n.l. na Srí Lance.²³ Učení bylo pojmenováno jako Pálijský zákon vzhledem k jeho sepsání v jazyce páli. Další název tohoto díla zní v překladu Trojí koš, protože bylo rozděleno do tří hlavních částí (Koš disciplíny, Koš kázání, Koš vyššího učení).²⁴ Myslím, že toto učení se v mnohých pravdách liší od učení původního, protože než došlo k jeho sepsání, uběhla spousta let. Také musíme brát v potaz snahu některých mnichů obrátit ho na cestu ve skrze náboženskou. Buddha nekázal v jazyce páli nebo sanskrtu, tudíž mohlo vlivem překladu dojít ke špatnému vyložení některých pojmů. Tento směr se rozvíjel především díky morální a finanční podpoře mnohých vládců, například Ašóky (3. st.př.n.l.).²⁵
2. *Mahajánový* směr neboli velké vozidlo.²⁶ Buddha sám tušil a předpověděl, že jeho původnímu učení časem dojde vitalita a tak, díky flexibilitě mnohých myšlenek, umožnil příchod nových vln, které oprášily nejen tradice, ale také daly vzniknout řadě nových trendů. Mahajánský směr koexistoval se směrem předchozím, díky

²² SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Buddhistická diaspora, s. 47-64.

²³ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Indický buddhismus, s. 33-46.

²⁴ tamtéž

²⁵ tamtéž

²⁶ tamtéž

toleranci, která vychází z původního jádra obou proudů, i když vlastně vznikl jako jeho kritika, vzhledem k velice individualistickému theravádskému pojetí učení. Do popředí staví lásku jako nejvyšší hodnotu, dále také pomoc bližnímu. Nirvána ustupuje do pozadí. Ideál arahata („vznešeného“) byl nahrazen ideálem *bódhisattvy*. Arahata podle nich dosáhl spásy sobecky pouze ve vlastní prospěch, zatímco *bódhisattva* je orientován altruisticky.²⁷ K poznávání pravdy dopomáhá i druhým, v tom se velice podobá Buddhovi. Probuzený je v tomto směru chápán spíše jako nadsvětská bytost, ne člověk, který skutečně žil. Mahajánové také vytvořili celou řadu božstev a božských bytostí. V tomto momentě mluvíme o religionizování mahajánu. Mniši i laici se zabývali modlitbami a obětními věnovanými dobrým světcům, *bóddhisattvům* i božstvům. Obecně se tedy dá vzhledem ke vzniku kultu a souboru kněžstva mluvit o buddhistickém náboženství.²⁸ Tento směr se zasloužil o vznik různých spisů, které mají spíše poetický charakter. Pro západního čtenáře je často velmi obtížné tyto texty správně pochopit.

3. *Vadžrajánový* směr neboli diamantové vozidlo je třetím směrem buddhismu, který je charakteristický užíváním tantrických, jógových a magicko-rituálních praktik. Vadžra je buddhistický symbol obrovského mytického blesku seslaného bohem Indrou, který okamžitě odstraní klam a nastolí probuzení.²⁹ Cílem směru je přetvořit svoji mysl pomocí speciálních cviků na osvícený stav. Byly rozvinuty různé techniky držení těla, nesmíme opomínat také na reálné předměty, které mohou rozpoutat duchovní síly. Pracuje s magií a psychikou, zprvu se neubíral racionální cestou, avšak postupem času dochází ke snaze tento směr racionalizovat a přenést do klášterů. Stoupenci věří, že vše kolem nás je nabito kosmickou energií, kterou může člověk využít k vlastnímu osvícení. Jogín vždy pracuje s tělem, kterým nechává proudit tuto energii, avšak nikterak nahodile, nýbrž mystickými centry a kanály, čímž zklidňuje a projasňuje svoji mysl. Pochopitelně i tento směr má sbírku vlastních spisů. Duchovním vůdcem je *guru*.³⁰

²⁷ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Indický buddhismus, s. 33-46.

²⁸ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhistické prameny, vývoj a význam buddhismu, s. 164-187.

²⁹ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Indický buddhismus, s. 33-46.

³⁰ tamtéž

4. Zénový směr neboli *čchan*.³¹ Ranní mistři tohoto učení kladli důraz na přímý vhled do vlastní přirozenosti. To je okamžité probuzení. Mistři směru tvrdí, že člověk nesmí vyvést svoji mysl z míry ulpíváním na čemkoliv. Podle zenu je totiž naše mysl totožná s Buddhovou myslí a poskvřňujeme ji svými touhami, lačností, rozlišováním dobrého a zlého atd. Jestliže se od tohoto odprostíme, mysl se vrátí k vlastní přirozenosti, nesmíme odproštění se však zaměňovat s nečinností. V klasickém čchanu byl kladen důraz na meditaci vsedě. Čchan se dělí ještě na několik větví (Japonský zen, Korejský zen, Západní zen).³²

1.3.1. Dnešní rozšíření buddhismu a jeho škol

V dnešní době se na Cejlonu, v Barmě, Thajsku uplatňuje spíše théravádská škola, zatímco v Číně, Tibetu, Mongolsku se vyskytuje mahajánský směr. Používají se také termíny „jižní a severní buddhismus“.³³ V současné době se projevují tendence sjednotit buddhisty po celém světě, na tom se podílí organizace „*World Fellowship of Buddhists*“³⁴, která sídlí v Bangladeši. Od konce 19. stol. prakticky do dnešní doby podnikají buddhističtí misionáři cesty, jejichž cíle jsou směřovány i do Evropy. V našem evropském měřítku se nejvíce projevuje théravádský směr Buddhova učení.

Buddhismus se během staletí střetával se spoustou faktorů, které podkopávaly jeho činnost. Národy často pocítily velký odklon od duchovna, protože naléhavější se zdály být společenské a politické problémy. Buddhismus stejně jako ostatní náboženství strádal pod vlivem průmyslových revolucí. V dějinách se také projevila řada totalitních režimů, které stály přímo proti náboženství, např. komunismus, který brání buddhistické činnosti dodnes. Příklad bych ráda demonstrovala níže na konkrétním aktuálním příkladu týkajícího se osobnosti Dalajlámy a Tibetského buddhismu.

Buddhismus a jeho stoupenci se činí téměř ve všech zemích. Můžeme mluvit o jeho globálním působení, avšak nemyslím, že by došlo k tomu, že buddhismus například v Evropě získá větší míru stoupenců. Jeho „přesazení“ totiž nemůže překonat bariéru, kterou vytvořily dějiny.

³¹ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Hlavní školy a tradice, s. 141 – 185.

³² tamtéž

³³ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhistické prameny, vývoj a význam buddhismu, s. 164-187.

³⁴ tamtéž

1.3.1.1. Tibetská otázka buddhismu

V Tibetě zaujímá buddhismus již celá staletí svoji významnou roli. Vlivem kolonizace se sem dostal v 8. stol. n. l. a od té doby se hojně vyvíjí. Tibet je již od roku 1751 pod nadvládou Číny. Pravá čínská okupace, trvající od roku 1951, se pokouší zničit jeho identitu.³⁵ Tehdy čtrnáctiletý Dalajlama sice zůstal formální hlavou státu, ovšem fakticky moc vykonával správce dosazený Čínou. Došlo k několika pozemkovým reformám, které vedly k ozbrojenému povstání v březnu 1959. To komunisté krvavě potlačili. Krátce na to Dalajlama uprchl do indického exilu, odkud působí dodnes, své projevy neustále směřuje k Tibetanům. Ve článku na idnes.cz, který vyšel v listopadu 2013, se mluví o tendencích Číny definitivně zamezit pronikání těchto poselství zpřísněním cenzury. Reprezentant čínské komunistické strany Čchen Čchüan-kuo dodává, že oficiální hlas strany bude naopak znít mnohem hlasitěji. Lidé používají k získávání neoficiálních informací z exilu rádio, satelity a v poslední době především internet. Komunistická strana Číny ovšem hodlá zavést přísnější kontrolu webových stránek, dojde k internetové registraci uživatelů dle jména, satelitní zařízení schopná přenosu signálu ze zahraničí budou zabavována. V poslední době roste množství protestů a demonstrací, roste počet upálených na znamení protestu. Oslavy konané ku příležitosti dalajlamových narozenin v červenci 2013 byly ukončeny střelbou policie do davu. Peking Dalajlamu označuje za původce násilí na tomto území.³⁶

1.4. Buddhistické prameny

Předbuddhistickým pramenům jsme se věnovala již výše, patří k nim védy, brahmány a upanišady.

K pramenům ryze buddhistickým patří Pálijský kánon. Jeho původní sepsání je v pálijštině, která spadá do středoindických nářečí théravadínů, kteří jsou jednou z nejstarších ortodoxních a Buddhovu učení nejbližších škol. Původní název kánonu je *Tipikātam*³⁷, v překladu Trojí koš. Pálijský kánon a jeho sbírka textů odkrývá tajemství tohoto původního učení, obsahuje Buddhovy hovory a pravidla regulující mnišskou obec. Vzhledem k Buddhově působení vznikl Pálijský kánon s několika generačním odstupem,

³⁵ DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0. Tibetská otázka, s. 46-47.

³⁶ MÁDR, Daniel. O dalajlamovi už v Tibetu neuslyšíte. Čína utužuje cenzurní opatření. *IDNES.cz: Zprávy* [online]. 2013 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/cina-utuzuje-cenzurni-opatreni-d39-/zahranicni.aspx?c=A131103_151538_zahranicni_dam

³⁷ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhistické prameny, vývoj a význam buddhismu, s. 164-187.

protože v Indii se objevuje písmo mnohem později, než v ostatních starověkých kulturách. Jeho významný obsah byl po staletí tradován ústně, můžeme tedy spekulovat o jeho autentičnosti, protože je otázkou, do jaké míry Buddhovi posluchači pochopili všechno to, co jim kázal a kolik jim toho skutečně utkvělo v paměti.³⁸

Dalším pramenem jsou nápisy krále Ašóky, který byl velice věrným a důrazným podporovatelem buddhismu. Tyto nápisy spadají do kategorie nejstarších pramenů, ale dnešním vědcům zatím příliš mnoho neříkají.³⁹

Sbírka *Dhammapadam* je veršovaným morálním a etickým ponaučením, jak přistupovat k životu. V. Lesný tyto sbírky přeložil do češtiny.⁴⁰

Dále soubor *Džaták*, který tvoří folklorní texty a vyprávění o dřívějších Buddhových inkarnacích. Soubory *Thérágáthá* a *Thérígáthá* jsou opět veršované sbírky, které směřují k životu starých mnichů a mnišek podobně jako sbírky *Údanam* a *Itivuttakam*.⁴¹

1.5. Kultura ovlivněná buddhismem

Každá světová kultura je charakteristická svoji stálostí a zároveň také tvárností. Kultura je tedy stálá v čase, nenajdeme na zemi místo, které by nezachovávalo svoji určitou kulturu, avšak stejně jako docházelo k migraci celých národů, tak docházelo k prolínání různých kultur a etnik. Dnes už toto ovlivnění není tak masivní, přesto stále probíhá. Co se buddhismu týče, nejvíce ovlivnil kulturu Asie a to ve všech jejích aspektech.

Celá asijská architektura byla hojně ovlivněná Buddhismem. Poté, co mnichům přestali stačit skalní převisy jako zázemí kultu, začaly se stavět kláštery a chrámy. Jako příklad uvedu *Borobudur*, jeden z nejznámějších chrámových komplexů nacházející se v Indonésii.⁴² Důležitou roli v buddhismu zaujímají relikvie. Podle tradice byly dokonce uchovány i pozůstatky Siddhárta Gautamy. K ochraně významných ostatků různých bódhisattvů a arahantů byly stavěny buddhistické stupy. Relikvie byly uloženy ve schránkách, které ležely ve stupách, aby je mohli věřící uctívat. Postupně začaly vznikat tzv. pagody, které byly stavěny v blízkosti chrámů a většinou plnily náboženskou funkci. Stupy a pagody patří k charakteristickým stavbám asijské krajiny.⁴³

³⁸ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhické prameny, vývoj a význam buddhismu, s. 164-187.

³⁹ tamtéž

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ tamtéž

⁴² DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0. Kult a socha s. 36-37.

⁴³ tamtéž

Podle Buddhova učení jsou obrazy pouhou iluzí tohoto světa a je třeba se od nich osvobodit, proto se může zdát uctívání soch a maleb v rozporu s tímto přesvědčením. Přesto socha představovala pro buddhistické společenství prostředek sloužící k vyjádření velikosti víry. Postupem času vznikaly obrovské sochy, nejčastěji z bronzu. Jedním z největších exemplářů je dvou set tunový bronzový Buddha odhalený v Hong Kongu v roce 1993. V tomto ohledu je třeba vysvětlit buddhistický pojem mudra, kterým se označují gesta ruky sochy. Ve spojení s výrazem obličeje znázorňují pocit, který socha vyjadřuje. Malba zaujímal v buddhismu také důležitou roli. Docházelo ke ztvárnění Buddhových životních epizod. Vyobrazení Buddhy a některých božstev jsou často užívána k meditačním účelům. Krajinomalba původně údajně vzešla ze štětců buddhistických umělců. Svoji symboliku zde sehrávají i barvy. Červená, žlutá a modrá jsou barvy výhrůžné, oproti tomu zelená či bílá jsou barvy ochránářské.⁴⁴

Na tomto místě již nebudu zmiňovat původní buddhistická literární díla. Postupem času vznikaly i různá vyprávění o Buddhově životě, jeho soucitu a povaze. Filosofická buddhistická díla tvoří nejslavnější část asijské filosofické produkce. Buddhistická filosofie zasáhla i do myšlenkového vývoje Číny a Japonska.⁴⁵ Vznikaly různé romány i povídky, příkladem je klasický tentokrát čínský román *Cesta na východ*, sepsaný kolem r. 1570 autorem Wu Čengem. Pozadu nezůstala ani poezie. Mezi nejznámější buddhistické básně se řadí Huinengova báseň o absolutní prázdnotě.⁴⁶

⁴⁴ DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0. Kult a socha s. 36-37.

⁴⁵ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhistické prameny, vývoj a význam buddhismu, s. 164-187.

⁴⁶ DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy KMa, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0. Učení a literatura, s. 46-47.

2. Stručný nástin života Buddhy

„Moudrý muž poznal, že svět není než iluzí, proto se nechová, jakoby byl svět skutečný, a tudíž uniká všemu utrpení.“⁴⁷

Buddha vyšlapal cestu a ostatní jdou v jeho pěšinách. Hořící síla jeho slov naplnila předpoklad konečného úspěchu.⁴⁸

2.1. Legenda předcházející samotnému narození

Buddhova pouť k osvícení začala před *sto tisíci nesmírnými věčnostmi a čtyřmi nezměrnostmi*.⁴⁹ Tehdy došlo k setkání vzdělaného brahmána jménem Sumédha s Buddhou jménem Dípankara. Sumédha byl zklamán životem, o to více ho ohromilo Dípankarovo učení. Přisahal, že se podrobí kázni, pomocí níž se stane Buddhou. Od té chvíle toužil po osvícení. Když zemřel, síla jeho slibu vyvolala zrod nové podoby, takového těla a vědomí, aby odpovídalo životním energiím potřebným k osvícení. V takovéto formě se zrodil ještě nesčetněkrát. Vždy, v lidské či odlišné podobě se snažil dospět k deseti dokonalostem: dokonalosti v mravnosti, odříkání, odvaze, trpělivosti, pravdomluvnosti, odhodlání, ochotě, vyrovnanosti, moudrosti a dobročinnosti. Např. když byl králíkem, sám se vrhnul do ohně, aby nasytil hladového brahmána. V další formě, v podobě obrovského slona, zasáhl ho lovcův otrávený šíp do břicha. On však nepocítil žádnou nenávist, a když umíral, pomohl lovcovi oddělit kly. Ve svém předposledním životě byl princem Vessantarou. Dokonalost a dobročinnost tehdy prokázal tím, že se vzdal svého majetku, ženy a dětí. Po smrti se princ ocitl mezi bohy a přemýšlel o okolnostech svého nadcházejícího posledního zrození. V té době v Kapivalastu, hlavním městě Šákjů, zasáhl královnu Mahámáji ve snu silný vjem. Spatřila sama sebe na stříbrné hoře na lůžku obsluhovaná andělskými bytostmi, když v tom k ní přistoupil velký bílý slon a nesl v chobotu lotosový květ. Tříkrát obkroužil lůžko, bokem vešel do jejího těla. Takto mluví legenda o Gautamově početí a existencích, které mu předcházely.⁵⁰

⁴⁷ Siddhártha Gautama (Buddha)

⁴⁸ HARDY, Edmund. *Buddha*. Leipzig: G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, 1903. Buddhas Geschichtliche Erscheinung, s. 30-52.

⁴⁹ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. Praha: Prostor, 1997. 202 s. ISBN 80-85190-53-2. Buddhismus jako jednotná doktrinální a rituální soustava, s. 75-128.

⁵⁰ tamtéž

2.2. Narození, život v přepychu

Jako počátek samotného učení se většinou považuje narození Buddhy a jeho následné působení. Buddha bezpochyby byl tvůrcem celého náboženství, ovšem znovu bych ráda podotkla, že buddhismus by nebyl buddhismem, kdyby ho znatelně neovlivnilo dřívější učení, především upanišady.

O Buddhovi se ví velmi málo, není ani zcela jisté, jak se přesně jmenoval, pravděpodobně však Siddhárta Gautama. Siddhárta v překladu zní „ten, jež dosáhl cíle“, Gautama je potomek Gotamův, jednoho z védských pěvců, od něhož Buddhova rodina odvozovala svůj původ. Dále byl nazýván také Šákjasinha či Šákjamuni, což je známka toho, že rodina patřila do severoindického kmene Šákjů. Šákjamuni v překladu znamená „mudrc Šákjů“⁵¹. Sám titul Buddha znamená „probuzený“ a označuje se jím každý, který dosáhne tzv. dokonalého poznání. Sám Buddha říká, že mnozí ho dosáhli již před ním, mnozí dosáhnou po něm.

V průběhu 19. stol. se šířily dokonce názory, které zpochybňovaly skutečnou existenci Buddhovy osoby. Ovšem dnes už takové pochybnosti nejsou na místě vzhledem k podobnosti původních buddhistických pramenů. Někteří novodobí vědci na základě podrobného odborného rozboru obsahu starých textů dokládají vývoj vlastního původního Buddhova kázání. V textech se objevuje i řada shodujících se autobiografických prvků, které nám umožňují přijmout vlastní Buddhův životopis tak, jak je tradován.⁵²

Buddhovo narození se datuje kolem roku 560 př. n. l. Na svět přišel na území dnešního Nepálu ve vesničce Lumbiní u Kapilavatthu.⁵³ Zde král Ašóka, veliký příznivec buddhismu, nechal postavit na znamení této velké události památný sloup. Přesné datum Buddhova narození není prokázané. Díky sloupu můžeme určit jeho polohu, avšak čas nikoli. Ani nápis, *Zde se narodil vznešený*⁵⁴, který je na památném sloupu vytesán, nám nijak neurčuje časové vymezení události. Buddha pocházel z aristokratické rodiny. Jeho otcem byl král Suddhódana. Buddhova matka, Mahá Mayá⁵⁵, zemřela brzy po jeho narození. Mladý princ byl vychováván jeho tetou, sestrou zesnulé matky, která se jmenovala Mahá Padžápatí Gótamí.⁵⁶

⁵¹ SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Šákjamuni Buddha, s. 20-32.

⁵² FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddha – jeho život a doba, s. 41-62.

⁵³ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Buddha od narození k odříkání, s. 21-32.

⁵⁴ HARDY, Edmund. *Buddha*. Leipzig: G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, 1903. *Buddhas geschichtliche Erscheinung*, s. 30 – 52.

⁵⁵ HARDY, Edmund. *Buddha*. Leipzig: G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, 1903. *Buddhas geschichtliche Erscheinung*, s. 30 – 52.

Nad příchodem děťátka se radovaly celé davy. Krátce po narození navštívil dítě asketa vysokého duchovního postavení jménem Asita⁵⁷, jež byl obdařen nadpřirozenými schopnostmi. Asketa krátce po setkání s dítětem dostal vjem, který mu jasně ukazoval budoucí duchovní velikost prince. Byl jen sám smutný, že zemře dřív, než bude moci poznat velikost Osvíceného. Toto zjištění bylo zřejmě také důvodem, proč král prince později izoloval od vnějšího světa tak, aby nepoznal jeho stinnou stránku. Představoval si totiž prince krácejícího v jeho šlépějích a domníval se, že negativní zkušenost se světem by Siddhártha přivedla na náboženskou cestu namísto cesty panovnické.⁵⁸ Po pěti dnech od narození nastal obřad jmenování, princ dostal jméno Siddhartha, což v překladu znamená „přání splněno“, jeho rodné jméno bylo Gautama. Ke jmenování bylo přizváno několik významných brahmánů, kteří se také pustili do zásadních předpovědí, a tedy že se princ stane Buddhou nebo významným vladařem.⁵⁹ K dalším zajímavým legendám vztahujícím se k Siddharthově ranému dětství, patří Legenda o slavnosti orby. Tehdy se král i s chůvami vydali do víru slavnosti a nechali dítě odpočívat pod stromem hřebíkovce, po jejich návratu spatřili nemluvně sedící se zkříženými nohama v hluboké meditaci.⁶⁰

Princ prožíval své dospívání vcelku bezstarostně, k jeho hlavním povinnostem patřila vojenská cvičení, dále získával tradiční brahmánskou vzdělanost, učil se základům lovu. Ve věku šestnácti let byl zasnouben a oženěn se svojí krásnou sestřenicí Yasodharou.⁶¹ S rodinou a manželkou žil v přepychovém paláci izolovaném od všech špatností. Nechal si vystavět několik dalších paláců, které oslňovaly svojí krásou a luxusem. Ze sňatku s Yasodharou vzešel syn Ráhula, na jehož výchově se Buddha již nepodílel, protože se rozhodl plně dostát svého poslání právě v den, kdy se syn narodil a rodinu opustil. Již dlouhou dobu předtím bylo zřejmé, že ho neuspokojují dvorní radovánky. Pociťoval silnou touhu setkat se s realitou světa, přepych paláce ho začal unavovat. Buddha se vyznačoval svojí klidnou povahou, která se snažila vyhnout všem extrémům. Proto je zřejmé, že jeho rozhodnutí neproběhlo z minuty na minutu, ale bylo rozvíjeno postupem času. Rozhodnutí

⁵⁶ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Buddha od narození k odříkání, s. 21-32.

⁵⁷ tamtéž

⁵⁸ SNELLING, John. *Buddhismus*. Zuzana Krulichová. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Šákjamuni Buddha, s. 20-32.

⁵⁹ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Buddha od narození k odříkání, s. 21-32.

⁶⁰ tamtéž

⁶¹ SNELLING, John. *Buddhismus*. Zuzana Krulichová. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Šákjamuni Buddha, s. 20-32.

opustit rodinu bylo závažné i proto, že se cítil být k ní lidsky zavázán. Podle legendy bylo impulsem k pozdějšímu odchodu setkání prince se třemi stupni lidského utrpení, tedy se žebráctvím, nemocí a smrtí, nakonec se setkal i s mnichem, který v něm, oproti předchozím vjevům, vyvolal nevýslovný klid a štěstí toho, který se od věcí tohoto světa distancoval. Tento podmět jistě mohl rozhodnutí značně urychlit, avšak je pravděpodobné, že nevycházelo pouze z jediného zážitku. Samotný odchod se uskutečnil v princových 29 letech a je vyličen tak, že princ v noci tajně opouští lože, naposledy líbá syna a manželku, přivolává koně a odjíždí za hranice království. Na hranicích svlékne svůj šat, zlaté roucho vymění za žebrácké, pošle ho i s koňmi zpět do paláce a odchází hledat cestu k vysvobození z tohoto světského utrpení.⁶²

2.3. Šest let hledání

Na své pouti světem se Buddha setkává s mnohými putujícími, s některými setrvá kratší či delší čas, přitom se vždy snaží poznat a praktikovat jejich učení. Těmto poutníkům se říkalo šramanové. Společný obsah učení šramany rozhodně nespojoval, spojovalo je zřeknutí se kastovního řádu, majetku a povinností rodinného života. Cesta do šramanství znamenala svobodu, protiklad ke kastovnímu systému a pravidlům, která se k člověku vázala již od narození. Učení šramanů se těšilo velké různorodosti. Soustředili se zde učitelé vysvobození, filosofové, asketi, věštcí a čarodějové. Šramani kázající o vysvobození, chápali znovuzrození jako nesmyslné a strastiplné. Učili své žáky postupům, které vedly k vyvážnutí z tohoto koloběhu. K dalším názorům doby se řadilo přesvědčení, že kvalita současného života je určena minulými skutky. Tedy pokud člověk koná dobro nebo zlo, vyvolává tím pozitivní či negativní budoucí účinky. Všechny sociální, materiální i psychické problémy, narození v chudé nebo bohaté rodině, kráse nebo postižení, poukazovaly na chování v minulých životech. Tímto odkazem vznikl kastovní řád, který Buddha nepodporoval. Buddha oproti tomu tvrdí, že kdyby vše bylo následkem něčeho předchozího, neexistovalo by úmyslné jednání, neexistovala by žádná odpovědnost za vlastní činy. Ti, kteří tento postup přijímali, dávali podle Buddha přednost mechanickému přejímání řádu, než aby se sami přiznali k vlastním činům. Poté, co Gautama zvládl všechna cvičení šramanů, mnozí ho žádali, aby se stal vedoucím jejich obce.⁶³ Gautama však v těchto cvičeních neviděl cestu k vysvobození. Učil se také meditaci u jógového učitele Aláry⁶⁴, postupně vyzkoušel i metody

⁶² FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddha – jeho život a doba, s. 41-62.

⁶³ VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomou: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Šramana Gautama, s. 22-30.

⁶⁴ SNELLING, John. *Buddhismus*. Zuzana Krulichová. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Šákjamuni Buddha, s. 20-32.

hluboké meditace. Gautama pocítil, že meditace v něm udržuje stav nicoty, proto odmítl spolupráci s učitelem. Přišel na to, že následováním učitele nedosáhne věčného a dokonalého poznání. K úplnému vysvobození bylo potřeba něco víc, musel se vydat za hranici, na kterou ho mohl dovést učitel. Věděl, že zdroj poznání musí hledat ve svém srdci. Brzy vynikal v praktikách jógy a askeze, díky tomu se kolem něj utvořil hlouček příznivců, kteří jej následovali a vzhlíželi k němu.

Poté se uchýlil ke krajnímu asketickému životu. Někteří věřili, že přijetím zvířecího chování se zrodí mezi bohy. Touto fází si prošel i Gautama, který se údajně plížil k dobytčím stájím, když pastýři byli pryč, a pojídal výkaly mladých telat. Poté jedl nestrávené zbytky ve vlastních lejnech. Askezi podstupovali džinističtí šramani, kteří se pokoušeli o oddělení *džívy* od těla, která po smrti vstoupí do nového těla.⁶⁵ Pokud se oddělení zdaří, zabrání tím šraman budoucímu zrození a dosáhne osvobození. K oddělení džívy od těla měla sloužit askeze potlačující tělesné funkce, spadalo do ní zadržování dechu nebo úmyslné vyhladovění, které vedlo k zanechání žádostivosti po tělesné existenci a tedy k osvobození. Asketa Gautama nejdříve přijímal potravu jen ve velmi omezeném množství, spadala do ní pouze šťáva z fazolí, čočky nebo hrachu. Postupně omezil její příjem úplně. Gautamovo asketické cvičení z něj učinilo vzor pro ostatní. Doprovázelo ho pět věrných asketů. Když už byl Gautama velice blízko smrti, vzhledem k nelidské hladovce, začal pochybovat o pravosti této cesty. Byl iritován tělesnými bolestmi a únavou, aniž by pociťoval známky osvobození. Začal zjišťovat, že sebeumrtvování nevede k nalezení pravdy, ale k pouhé duchovní apatii. Rozhodl se tedy ukončit extrémní askezi, jeho žáci změně neporozuměli a opustili ho. Stejně jako Buddha zanechal extrémního blahobytu ve svém rodném sídle, tak zanechal i extrémní askeze a rozhodl se zvolit jinou, střední cestu k hledání osvobození z utrpení. Již Gautamovo objevení střední cesty je jistým probuzením.⁶⁶

2.4. Probuzení

Legenda vypráví, že Buddha, znaven svým usilím bez zdárného výsledku, se usadil v jedné ze zahrad ve stínu stromu, který se botanicky nazývá *Ficus religiosa*⁶⁷, k poslednímu rozjímání, kdy buď najde pravdu, nebo zemře. Tento strom se v zahradě údajně dodnes nachází, ovšem o jeho historické pravosti se pochybuje. Nicméně se věří, že ratolest původního stromu byla zasazena králem Ásokou v městě Anuradhapura, tehdejším hlavním

⁶⁵ VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Šramana Gautama, s. 22-30.

⁶⁶ tamtéž

⁶⁷ PROCHÁZKA, Leopold. *Buddha a jeho učení*. Plzeň, 1926. 227 s. *Buddhův život*, s. 15-17.

městě Cejlonu.⁶⁸ Buddhova meditace trvala několik dní, až dosáhl toho, o co usiloval. Legenda dál říká, že v tuto dobu došlo ke konfrontaci se smrtí, Márou, který si střeží svoje duše, aby stále podléhaly koloběhu zrozování. *Pod stromem osvětlení se odehrála rozhodující bitva, která znamenala buď dokonalé a konečné vítězství na jedné straně nebo absolutní a definitivní porážku na straně druhé.*⁶⁹ Mára Gautamovi nabídl ušetření pod podmínkou, že se vzdá svého úsilí. Gautama ovšem pokračoval dál. Mára ho odvracel od pravých hodnot světa k hodnotám mylným. Nedokázal však Buddhovu mysl rozptýlit. Když se to nepovedlo, použil mocnou zbraň, soucit. Buddhovi vnukl vidinu, kdy k němu nebožáci, nemocní a chudí vztahují ruce a žádají ho o pomoc, tehdy Buddha málem zakolísal, avšak včasné rozpoznal zlý klam.⁷⁰

S novými silami Gautama pokračoval ve cvičení, které v něm vzbudila vzpomínka na jeho první pohroužení. Mezi vzpomínkou a asketickými léty byl velký rozdíl. Když Buddha dosáhl prvního pohroužení, nezměnilo se na jeho stavu prakticky nic, nemusel se trápit hladu a zadržovat dech. Stalo se tak v chladném háji daleko od žádostivosti ve stavu štěstí bez přání. Byl tenkrát spokojen s tím, co momentálně bylo, a nepotřeboval nic měnit. Člověk se v tom stavu soustředí jen na pozorování sama sebe. Přitom nastoupil vnitřní prožitek *čtyř vnorů*⁷¹. První vnor byl stav, kdy Gautama nepotřeboval nic měnit, myšlenky se soustředily na bezprostřední vnímání dechu. V asketické formě docházelo k tělesným bolestem a nevolnostem, vzhledem k zadržování dechu. Tyto pocity byly oproti tomu nové, příjemné, naplněné štěstím, až došlo ke zklidnění jeho mysli. Náhle nadešel druhý vnor, vnitřní ztišení. Třetí vnor se označuje jako vyrovnanost. Vnímá bez pohnutek a myšlenek přítomnost. Emoce vymizely, ale tělesný pocit štěstí přetrvával. Čtvrtý vnor se vyznačoval vyrovnaností a čistým bytím v přítomnosti. Zármutek ani radost nenarušovaly jeho vnímání. Celý den se věnoval těmto myšlenkám a večer usedl pod strom se zkříženýma nohama s úmyslem, že nevstane dřív, než dosáhne vysvobození. Znovu se objevil Mára, udiven tím, že se ho Buddha nebojí. Ten mu odpověděl, že se ho nebojí díky ctnostem a dobrotivostem, které praktikoval v minulém životě. Jako svědka si povolal zem, která se měla v šestkrát sedmi nárazech otřást. Tak se podle legendy také stalo a Buddha triumfálně zvítězil nad Márou, smrtí, protože vysvobození ze znovuzrození vlastně znamená vítězství nad smrtí.

⁶⁸ PROCHÁZKA, Leopold. Buddha a jeho učení. Plzeň, 1926. 227 s. Buddhův život, s. 15-17.

⁶⁹ HARDY, Edmund. Buddha. Leipzig: G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, 1903. Buddhas geschichtliche Erscheinung, s. 30 – 52.

⁷⁰ PROCHÁZKA, Leopold. Buddha a jeho učení. Plzeň, 1926. 227 s. Buddhův život, s. 15-17.

⁷¹ VOLKER, Zolt. Buddha. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Šramana Gautama, s. 22-30.

Poté se Buddha soustředil na své zapletení do koloběhu znovuzrození, čímž směřoval své myšlenky ke zhmotnění jeho podob minulých životů. Poté se Buddha obrátil k dalším bytostem, které podlehly zákonu znovuzrození a pozoroval jejich chování, myšlení a činy, které k tomuto faktu vedly. Viděl, jak lidé svou karmou, svými činy, přispívají neustále ke koloběhu znovuzrokování. Nakonec otočil svoji pozornost na zničení vlivů, což Buddhovi umožnilo poznání Čtyř ušlechtilých pravd. Čtyři ušlechtilé pravdy nemluví o objevení něčeho trvalého, ale o konci strasti. Tím se Buddhovo učení liší od učení indických učitelů vysvobození.⁷²

Následujících sedm dní Buddha rozjímal o tom, co prožil. Zjistil, že to, co pojí po sobě následující životy, není neměnná podstata, ale plynutí, ve kterém vznikají stále nové pomíjivé bytosti, nikoliv nahodile, nýbrž podle zákonitosti, která říká, že kvalita přítomných činů ovlivňuje život budoucí. Tyto poučky spadají do učení o závislém vznikání. Druhý týden po probuzení poučil Buddha brahmána, co činí z člověka brahmána, že to není narození v kastě, nýbrž překonání špatného v člověku.

Po několikadenní meditaci Buddha odchází k lidem do Banárasu⁷³, kde potkává svoje dřívější stoupence a právě k nim směřuje svoji první rozpravu. Mezi učenými mnichy usilujícími o arahanství byl také Kónđaňňa⁷⁴, který se později stal prvním arahantem a nejstarším členem sanghy. Zanedlouho získává svoje první žáky, jejichž počet velice rychle stoupá. Buddha sám i s nimi obchází neúnavně Indii, svoje učení vykládá dál a dál. Postupem času se začínají tvořit buddhistické obce, protože nemůže vodit množství svých žáky s sebou. Tak vzniká mnišská obec, do které se dá vstoupit s přijmutím pravidel, dále se vytváří kruh laických vyznavačů, jejichž rolí je také materiální podpora mnišské obce.

2.5. Buddhova učitelská činnost

Dostáváme se k dalšímu období Buddhova života, k jeho vyučování a předávání dhammy. Trvalo asi čtyřicetpět let. Probuzený putoval po městech, vesnicích, královstvích, všude vykládal o svém poznání pravdy. Buddhova bezprostřednost a argumenty přiváděly stále nové a nové učence. Při setkávání se svými žáky sděloval systematické body své nauky. Spousta jeho žáků se později také zmiňuje o nápadné velikosti jeho těla se zářícím leskem.

⁷² VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Šramana Gautama, s. 22-30.

⁷³ PROCHÁZKA, Leopold. *Buddha a jeho učení*. Plzeň, 1926. 227 s. *Buddhův život*, s. 15-17.

⁷⁴ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Výzva k vykládání dhammy, s. 57-67.

V Buddhových rozpravách jsou podávána vysvětlení slov, která se vždy logicky připojují k novému pojmu. Dochází k častému opakování slov i celých formulí, což vzhledem k ústnímu předávání sloužilo k lepšímu zapamatování. Často učení demonstroval také na příkladech ze života. Buddhova řeč byla chválena pro svoji jasnost, plynulost a libozvučnost. Často přidával i anekdoty, které uvolňovaly a rozveselovaly posluchače, ovšem nesměly to být anekdoty posměšné či urážlivé. Mnohdy získával pozornost příznivců i šokujícím a udivujícím způsobem. Buddha působil mezi lidmi jako rádce všech společenských vrstev a dokázal se vcítit do všech životních situací. Každý z posluchačů nabyt dojmu, jakoby mluvil konkrétně k němu. Typickým znakem Buddhových učitelských rozprav je tedy mnohostrannost.⁷⁵

Autor John Snelling ve své knize uvádí příběh, který je příkladem toho, jak velká byla Buddhova učitelská dovednost: „*Kiságótami byla chudá vdova, která celý život trpěla. Poslední ranou pro ni byla smrt jejího milovaného děťátka. Jeho tělíčko odmítala spálit, svírala ho pořád v náručí. Sousedé ji v zoufalosti poslali za Buddhou. Chtěla po něm lék pro dítě. Buddha ji poslal pro tři hořčičná semínka, která byla z domu, jež nikdy nenavštívila smrt. Takový dům vdova ale nenašla. Tak poznala, že toto utrpení není jenom jejím údělem, ale údělem všech lidí. Buddhovi se poklonila a chlapečka uctivě pohřbila.*“⁷⁶

Gautama ve svých rozhovorech ukazuje jasně, že nevidí naději v příštích životech, doporučuje již v momentálním životě šířit lásku a soucit, které dále působí po smrti. Používal různých koncepcí, věřící poučoval o ideálech, které by měl věřící v tomto životě aplikovat, šramany hledající vysvobození učil naději na konec znovuzrozdání, šťastnému páru radil: *Když se dva milující chtějí setkat v tomto a taky v následujícím životě, měly by se oba snažit o stejnou důvěru, stejnou mravnost, stejnou štedrost a stejnou moudrost. Pak se spolu uvidí v tomto a taky v následujícím životě.*⁷⁷

K Buddhovým žákům patřila celá řada laiků, aristokratů, králů, později mnichů a mnišek. V Benaresu se ke Gautamovi postupně připojilo 60 šramanů, kteří se vzdali veškerého svého majetku, aby ho následovali a věnovali se pouze jeho nauce. Nazývali se *bhikšu* (žebráci). Gautama je pověřil, aby dál šířili jeho nauku: *Vypravte a putujte ke spáse mnohých, k radosti mnohých, ze soucitu se světem, k požehnání, spáse a radosti bohů a lidí.*

⁷⁵ VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. „Učitel bohů a lidí“, s. 40-50.

⁷⁶ SNELLING, John. *Buddhismus*. Zuzana Krulichová. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Šákjamuni Buddha, s. 20-32.

⁷⁷ VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. „Učitel bohů a lidí“, s. 40-50.

*Nechod'te po dvou stejnou cestou. Vykládejte nauku, která je na začátku, uprostřed a na konci oblažující. Jsou bytosti, neposkrvněné špínou světskosti. Neuslyší-li výklad, zahynou.*⁷⁸ Sám se vrátil zpět do kraje svého probuzení, navštívil brahmány poustevníky, stoupence ohně. Jejich vůdce, Kašpája, jehož Buddha znal ještě z dob své askeze, se k němu spontánně přihlásil jako k učiteli a následovali ho i ostatní brahmáni. Buddha jim opět vyložil svoji nauku a tak se jeho žáci již počítali ve stovkách. V Magadze se během krátké doby k Buddhovi hlásila celá řada šramanů, král i část obyvatelstva. Dále se Gautama vrátil do rodného města Kapilavastu, kde se k němu připojila i jeho rodina, syn Ráhula, bratranec Ánanda a řada šramanů.⁷⁹

Mnichové a mnišky tvořili komunitu, sanghu. Zpočátku vedli skromný potulný život a žili z almužen. Později začali stavět příbytky, které obývali v nepříznivém období dešťů, kdy nemohli dát putovat. Celá komunita zpočátku nepotřebovala řízení žádnými pravidly, Buddha nechtěl stanovit žádnou vnitřní autoritu, nicméně vznikaly rozepře mezi mnichy. Spory byly také rozdmýchány Buddhovým bratrancem Dévadattou⁸⁰, který si dělal zálusk na jeho nástupnictví. Několikrát se prý pokusil sáhnout Buddhovi na život.

2.6. Denní program Probuzeného

Buddha patří k nejenergičtějším a nejaktivnějším učitelům náboženství, kteří kdy na Zemi žili. Po celý den se věnoval náboženské a duchovní činnosti až na chvíli, kdy se staral o své tělesné potřeby. Jeho vnitřní život byl životem meditace, vnější život byl službou pro druhé pro mravní povznesení světa. Jeho den byl rozdělen do pěti částí a to: 1) dopolední shromáždění, 2) odpolední shromáždění, 3) první třetina noci, 4) střední třetina noci, 5) poslední třetina noci.⁸¹

V dopoledním shromáždění přehlížel svět svým duchovním zrakem, aby viděl, komu by mohl pomoci. Po poskytnutí duchovní služby laikům se vydával na cestu, aby sbíral jakoukoliv almužnu, nejčastěji v podobě potravy, do své misky. Při odpoledním shromáždění si po posledním jídle sedal v klášteře, aby vykládal Dhammu stoupencům a žákům. Po rozpravě s nimi se vydával do své Vonné komnaty k odpočinku. Lehal si na pravou stranu, ale usínal jen na chvíli s bdělou pozorností. Ve večerních hodinách opět přednášel svým

⁷⁸ VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. „Učitel bohů a lidí“, s. 40-50.

⁷⁹ tamtéž

⁸⁰ SNELLING, John. *Buddhismus*. Zuzana Krulichová. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X. Šákjamuni Buddha, s. 20-32

⁸¹ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Buddhův každodenní program, s. 162-166.

žákům i laickým stoupencům s tím, že vždy svým zrakem vycítil, jakým směrem se ubírají jejich povahy a temperamenty. Učil je názorně pomocí příkladů a podobností. K běžnému posluchači mluvil o štedrosti, kázni a blahu. K pokročilejším o stinných stránkách materiálního štěstí a jeho užívání. Vysoce pokročilým vykládal čtyři ušlechtilé pravdy. První třetina noci byla určená k výkladu Dhammy a pro poučení bhikkhů. Během střední části noci přistupovali k Buddhovi dévové a brahmové, což jsou božské bytosti pro lidské oko neviditelné, a ptali se ho na Dhammu. Poslední část noci věnoval mírným fyzickým cvičením, velice krátkému, asi jednohodinovému spánku, prožíval štěstí nibbány.⁸²

2.7. Buddhovy ctnosti⁸³

Buddhova osobnost v sobě skrývala všechny velké ctnosti. Byla v něm nejvyšší mravnost (Sila), nejhlubší soustředění (Samádhi) a hluboká moudrost (Pañña). Při svých každodenních cvičeních buddhisté recitují verše hovořící o devíti nejvyšších ctnostech. Autentičnost tohoto verše je nesporná, protože je odvozen z mnoha důležitých textů v buddhistickém kánonu. Stručný překlad zní takto: *Takový je zajisté velký araham – dokonalý a úctyhodný, samma sambuddho – vševědoucí, Vidžďa-čarana sampanno – obdařený jasnozřivostí a správným chováním. Sugato – dobro konající, dobro mluvící, Lokavidu – dokonale poznající svět, Anuttaro Purisa – dhamma sarathi – neohrožený krotitel nezkrotných, Sattha – Deva – Manussanam – učitel bohů a lidí, Buddho – osvícený, ukazující cestu k osvícení, Bhagavathi – požehnaný.*⁸⁴

1) ARAHAM: Buddha je označován za arahanta z pěti důvodů: odstranil všechny nečistoty, potlačil všechny nepřátele v souvislosti s odstraněním nečistot, zničil kolo existence, je hoden toho, aby mu byla vzdána úcta a přinášeny oběti, v jeho charakteru a učení nejsou žádná tajemství. Buddha byl jednou z největších postav světových dějin, jeho život byl čistý, dokonalý a bezchybný. Přemohl zlo a dosáhl nejvyššího stupně svatosti. Dosažením skončilo všechno utrpení. Jeho učení neobsahuje žádná tajemství a mysteria a pro všechny, kdo k němu přicházejí, je otevřenou knihou.

2) SAMMA-SAMBUDDHO: Buddha byl tímto pojmem označován, protože správně pochopil existenci světa a objevil čtyři vznešené pravdy. Hledal univerzální řešení problému utrpení a nespokojenosti a také jej našel. To zkoumá na jeho vlastním racionálním zkoumání

⁸² MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Buddhův každodenní program, s. 162-166.

⁸³ *Buddhismus I*. Bratislava: Cad Press, 1992. 176 s. ISBN 80-85349-18-3. Buddhovy velké ctnosti, s. 126-135.

⁸⁴ tamtéž

a tím se rozešel s tradiční náboženskou vírou a praxí. Objevil zákon závislého vznikání, zákon příčiny a důsledku.

3) VIDŽA-ČARANA SAMPANNO: Tento výraz znamená, že Buddha byl obdařen dokonale jasným zrakem a případným chováním. To se projevuje Buddhovým vzpomínáním na své minulé životy a schopností vidět také životy druhých, dále schopností vidět budoucnost a celý vesmír v jednom okamžiku. Buddha měl údajně schopnost konat nadpřirozené skutky, měl božské ucho, schopnost číst myšlenky, božské oko a vynikající moudrost. Buddha byl plně prosycen patnácti aspekty ctnostného chování. Měl vynikající zdrženlivost ve slovech i skutcích, v jídle a přijímání smyslových vjemů.

4) SUGATO: Další označení pro Buddhu, které znamená, že jeho směr cesty je dobrý a správný. Slova a metody, které používá, jsou bezúhonné. Cesta k dosažení blaha je čistá a přímá, jeho slova jsou vznešená a neomylná.

5) LOKAVIU: Tento výraz se vztahuje na Buddhu jako na člověka, který dokonale poznal svět, pronikl do všech aspektů světského, hmotného i duchovního života. První zjistil, že ve vesmíru jsou tisíce světů.

6) ANUTTARO PURISSA – DHAMMA – SARATHI: Anuttaro znamená nesrovnatelný a nepřekonatelný. Purissa – Dhamma označuje osoby, jimž je dán dar dhammy. Sarathi znamená vůdce. Výrazy dohromady označují jedinečného vůdce, který je schopen přivést svévolné lidi na správnou stezku.

7) SATTHA DEVA – MANUSSANAM: Tento termín znamená, že Buddha byl učitelem dévů a lidí. Dévové jsou bytosti, které se díky své dobré karmě povznesly nad stádium lidí.

8) BUDDHO: Toto slovo znamená, že vševědoucí mistr má jedinečné schopnosti přesvědčit všechny ostatní o svém jedinečném objevu a má vynikající nadání pro to, aby učil druhé dhammě. Další výraz Buddho, znamená osvícený.

9) BHAGAVA: Tento výraz znamená „požehnaný“, užívaný buď zvlášť nebo ve spojení „Buddho Bhagava“. Ze všech výrazů popisujících Buddhu jsou tyto nejpoužívanější.

Tyto Buddhovy vlastnosti mohou sloužit jako objekt meditace, pokud pochopíme interpretaci každého termínu, poznáme jejich skutečný smysl a podstatu. Pouhá recitace verše bez jeho pochopení je bezsmyslná.

2.8. Smrt (parinibbána)

Buddha byl velice výjimečnou osobností, ale stejně jako všichni taktéž podléhal smrti. Buddha již tři měsíce před svou smrtí, i když byl ještě pln mentálních i fyzických sil, věděl,

že svoje žáky opustí. Na shromáždění ve *Vesáli*⁸⁵ podal svoji závěrečnou rozpravu. Během posledního roku života Buddhu postihla nemoc, přišly na něj bolesti, které ovšem při meditaci silou vůle překonával. Po rekonvalescenci mu zřejmě podal jeho laický žák potravu skládající se z lanýžů, přičemž někteří byli zřejmě jedovatí. Buddha sám po pozření potravy nařídil, aby byla okamžitě spálena a rozhodně nebyla podána dalším. Kruté bolesti potlačoval při poslední cestě, kterou podnikl a dokončil.⁸⁶ Rozhodl se zemřít ve vesničce *Kusinára*⁸⁷, kam došel za doprovodu svých učenců. Během cesty jim ještě poskytl několik poučných rozprav. Ještě ve svých posledních hodinách, kdy ležel pod stromy, naposledy poučil žáky i celou skupinu o zákonitostech dhammy. Když se ujistil, že všichni jeho žáci jsou bez pochybností o učiteli, dhammě a kázni, pronesl svoje poslední napomenutí, dnes velmi známou větu: „Usilujte s bdělostí!“ Poté Probuzený prošel všemi stádii koncentrace a naposledy vydechl. Svojí smrtí vstoupil do parinibbány. Parinibbána je stav posmrtného blaha dokonale osvícených a osvobozených světců. Poslední pozůstatky pěti skupin vstoupily do klidu a byl ukončen bezpočáteční proces formování pro nové zrození. Po kremaci tělesných ostatků byl popel z těla Vznešeného a jeho zuby rozdělen mezi vládnoucí knížata, krále a náčelníky, kteří jej uložili do stúpů.⁸⁸

Buddha ještě před svojí smrtí kázal, že uctívání jeho osobnosti nepřetržitě probíhá, jestliže jeho přívrženci vedou správný život, tedy žijí v souladu s dhammou a jednají spravedlivě. Svoje učence nabádal, aby neztráceli čas velikým opěvováním jeho ostatků, ale snažili se o vlastní dobro, o dosažení arahanství.

2.9. Dvě pojetí Buddhy

Na velkých událostech Buddhova života se théravádový i mahájánový buddhismus shodují, ale oba směry zastávají rozdílné pojetí Buddhy. Théravádský buddhismus tvrdí, že je jedinečnou bytostí současného věku. Patří do řady buddhů, kteří jsou během věků osvěcováni. Dosáhl postavení, jehož jiní v tomto věku nedosáhnou, protože nemůže být v jednom věku více probuzených. Přišel, odešel a zanechal po sobě dharmu jako návod, jak dospět k arahanství a dosáhnout odstranění utrpení, ale ne plného buddhovství. V théravádském pojetí není pojem bódhisattvy (bytosti toužící po osvícení) středem nauky.

⁸⁵ NYANASATTA, Thera. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992. 219 s. ISBN 8085993163. Buddhův život, s. 35-44.

⁸⁶ tamtéž

⁸⁷ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Buddhova parinivvána (smrt), s. 167-189.

⁸⁸ NYANASATTA, Thera. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992. 219 s. ISBN 8085993163. Buddhův život, s. 35-44.

Označují se jím životy, a existence, kterými Buddha směřoval k osvícení. V mahajáně oproti tomu tento pojem označuje bytost, která směřuje k osvícení, nikoli pro své dobro, ale pro dobro ostatních. V mahajánském pojetí je Buddha především „bytost pro ostatní“. Nikdy nepřišel ani neodešel, nýbrž existuje věčně. Buddha označuje svou podstatu jako transcendentální a věčnou, která z laskavosti k tvorům věčně stupuje do těla, aby je mohla učit a vést k dosažení osvobození, k nirvāṇě.⁸⁹

⁸⁹ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. Praha: Prostor, 1997. 202 s. ISBN 80-85190-53-2. Buddhismus jako jednotná doktrinální a rituální soustava, s. 75-128.

3. Buddhismus jako náboženství, filosofie a světový názor

Dostávám se k problému, který jsem zmiňovala již v úvodu, a sice k rozlišení buddhismu na náboženství, filosofii nebo světový názor. Touto otázkou se zabývají sami buddhisté, ale i řada nebuddhistů. Nelze na ni odpovědět jednoznačně, je nutné podívat se na buddhismus ze všech stran a porovnat aspekty všech pohledů. Poté je na konkrétním člověku, aby se přiklonil k té či oné variantě.

3.1. Světové náboženství

Náboženství je jakési vědomé ulpívání člověka na něčem, co existuje mimo jeho přirozené smyslové vnímání a mimo dosah životní aktivity lidí. Zárodkem všech náboženství jsou animistické snahy, které pohání člověka kupředu ve snaze proniknout do vědomí o tom, co čeká jeho fyzické tělo nebo jeho vnitřní podstatu po smrti. Ze zkušenosti plyne, že při tomto hledání se člověk nemůže spoléhat na své smyslové vjemy, ale musí se obrátit do lidského nitra směrem k duchovním stavům. Místo vnitřního hledání obrací většina lidí ve společnosti svoje zraky k vnějším věcem, obdivují je, klaní se jim. Často tak činíme, i když víme, že tudy správná cesta nevede, jak hlásá sám Buddha. Přesto ze všech vlivů působících na formování lidstva, můžeme vybrat právě vliv duchovní jako jeden z nejsilnějších a nejvlivnějších. Označujeme ho právě jako náboženství. Náboženská jednota se často osvědčila jako silnější než např. jednota rasová, příbuzenská nebo národnostní.⁹⁰

Náboženství je také systém víry a uctívání, lidské uznání nadlidské vládnoucí moci, Boha. Ctihodný buddhistický mnich Naynasatta Thera, který se narodil na Moravě, se zabývá, ve svém díle *Základy buddhismu*, dělením náboženství. Říká, že na buddhismus můžeme nahlížet ze dvou aspektů, jako na náboženství osobní a náboženství organizované či institucionalizované. Osobním náboženstvím rozumí vnitřní uctívání náboženského učitele a používání mravních zásad v běžném životě bez účasti na projevech organizovaných mas. Organizované náboženství se charakterizuje náboženstvím mas. Je spojené s účastí na obřadech, průvodech a okázalém uctívání. Tomuto druhu náboženství se často vyhýbají intelektuální vrstvy. Dalšími druhy náboženství jsou zjevené náboženství, jehož zásady zjevil

⁹⁰ PROCHÁZKA, Leopold. *Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím*. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1928. 210 s. Předbuddhistické světové nazírání a buddhistická kosmosophie, s. 24-46.

Bůh skrze proroky. Dále přírodní náboženství, které se dělí na fyzické, antropologické a psychologické. Buddhismus spadá pouze do prvních dvou úvodních kategorií.⁹¹

Ve svém životě se setkáváme i s lidmi, kteří nedodržují žádné náboženské zásady. Často jsou takoví jedinci nebezpeční pro společnost, nemají úctu k sobě, natož k ostatním. Člověk má vždy možnost volby. Volí si na základě svého přesvědčení, tradic, zvyků, názorů. Nikdo by neměl nikoho nutit k výběru konkrétního náboženství, nikdo by neměl využívat bídu nebo nevzdělanost člověka k tomu, aby získal náboženské stoupence. Slepé následování bez vnitřního porozumění totiž vede k naprosté duchovní prázdnotě. Tyto požadavky buddhismus splňuje. Sám Buddha vyzývá svoje žáky, aby nepřijímali na podnose jeho kázání, ale přemýšleli nad ním, kladli sobě i jemu otázky, zapojili při přijímání víry vlastní rozum. Proto bývá buddhismus často označován jako náboženství víry a rozumu. Kromě toho, že člověk celý systém svobodně na základě vlastní vůle přijme, neměl by slepě následovat, ale měl by rozjímat nad každým svým činem. Tím přebírá úplnou odpovědnost za svoje skutky. Podle Buddhy nesmí lidé věřit jenom proto, že obsah učení vyložil velký mudrc nebo proto, že chtějí uctívat tradice. Sám velký učitel jednou řekl: „*Mé učení není k tomu, abyste přišli a uvěřili, ale abyste přišli, viděli a praktikovali.*“⁹²

Pokud tedy označíme buddhismus jako náboženství, můžeme mu připsat některé přívlastky. I když se řadí k nejstarším, spadá zároveň do moderních náboženství. Obrací se pouze na člověka, jeho potenciál a individuální rozvoj, nevztahuje se k žádným materiálním odkazům, které se neustále mění. Dále je racionálním náboženstvím, protože staví na prvcích rozumu a zkušenosti, podává systematický návod k sebezdokonalení, míru a spokojenosti. Albert Einstein o náboženství řekl: „*Musí transcendentovat osobního Boha a vyhnout se dogmatům a teologii. Musí se dotýkat přirozeného a duchovního a musí být založeno na náboženském cítění, vyvěrajícím ze zkušenosti, že všechny věci, přirozené i duchovní, vytváří smysluplnou jednotu. Buddhismus tomuto popisu odpovídá.*“⁹³

Pokud se ale na buddhismus podíváme jako na náboženství, jak ho chápe západní kultura, tedy v dosti okleštěném smyslu, řekneme, že není náboženstvím v pravém slova smyslu. Nevyžaduje slepou víru od svých přívrženců, nemá vytvořený žádný ucelený systém božstev nebo jednoho nadpřirozeného Boha, kterého je třeba uctívat. Často si neznalí laici

⁹¹ NAYNASATTA, Thera. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992. 219 s. ISBN 8085993163. Jádru buddhismu, s. 121-193.

⁹² *Buddhismus I*. Bratislava: CAD PRESS, 1992. 176 s. ISBN 80-85349-19-3. Jakým náboženstvím je buddhismus, s. 13-33.

⁹³ *Buddhismus III*. Bratislava: CAD PRESS, 1993. 188 s. ISBN 80-85349-20-5. Přináší náboženství mír?, 79-89.

myslí, že buddhisté uctívají sochy a obrazy. Tím by si ale sami protiřečili. Květiny, které k obrazům a sochám kladou, nenabízí těmto uměleckým dílům, ale Buddhovi. Květiny jsou voleny jako symbol pomíjivosti světa. Buddhismus nevykládá žádná dogmata, které člověk musí akceptovat bez uvažování, dále člověku nepomůže při jeho vykoupení žádná modlitba. To vše odlišuje buddhismus od mnohých náboženství a vede mnohé Evropany k přesvědčení, že náboženstvím ani není.⁹⁴

3.1.1. Buddhismus a jeho postoj k ostatním náboženstvím

O náboženské toleranci se mluví neustále, ovšem málokdo přistoupí k její praktické realizaci. Buddha nabádal svoje stoupence, aby nepůsobili nátlakem proti jedincům s odlišným duchovním postojem. Nekritizoval nebo přímo neodsuzoval ostatní duchovní cesty, spíše upozorňoval svoje žáky na marnost některých praktik. Buddha netvrdil, že buddhismus je jediné pravé náboženství na tomto světě, ale vyzýval člověka, aby přijímal a uctíval pravdu všude tam, kde ji na základě vlastní zkušenosti a rozumového přesvědčení objeví. To v širším smyslu znamená nabádání k neignorování rozumných učení ostatních náboženských nebo filosofických směrů.

Pravé náboženství nepřipouští za žádných okolností násilí nebo diskriminaci. Ti, kdo ve jménu náboženství prolévají cizí krev, se v žádném případě neřídí náboženskými principy a neslouží lidstvu. Často tak činí pod náboženskou záminku, ale vše směřují ke svému vlastnímu osobnímu prospěchu. Díky krutostem, které se páchají a páchaly ve jménu náboženství, chová spousta lidí k tomuto termínu odpor. Buddhismus vede svoje stoupence ke vzájemné spolupráci a porozumění s ostatními náboženskými celky. *Úcta k druhému náboženství pramení z hluboké důvěry k hluboké pravdě vlastního náboženství.*⁹⁵

3.2. Buddhismus jako filosofie

Celý tento pohled odvisí od samotného významu slova filosofie. Rozkladem slova na *filein* a *sofia* získáme jeho přesný překlad, který zní láska k vědě. Definici pojmu tedy nelze přesně určit, protože termín láska k vědě je sám dosti různorodý a pro každého z nás nese jiný význam. Filosofie definovaná jako láska k vědě má v indickém myšlení význam

⁹⁴ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Dhamma, učení Buddhy, s. 190-208.

⁹⁵ *Buddhismus III*. Bratislava: CAD PRESS, 1993. 188 s. ISBN 80-85349-20-5. Postoj buddhismu k jiným náboženstvím, s. 176-188.

*vidění pravdy*⁹⁶. Jejím cílem je nalezení konečné pravdy. Buddhismus také hlásá nalezení pravdy, ovšem oproti filosofii nedává prostor pro žádné teorie a spekulace. Neinterpretuje hypotetické roviny něčeho neznámého, jako tomu bývá v metafyzice. Vytyčuje jasně danou cestu, kterou může jedinec buď přijmout, nebo nepřijmout. Přesto se buddhismus v jistém slova smyslu filosofii podobá, a to proto, že neprezentuje žádné božské zjevení. Jestliže pod pojmem filosofie rozumíme zkoumání základního charakteru tohoto světa a druhu života, který vedeme, pak se může buddhismus k filosofii blížit. Zásadně se ale liší v tom, že klade velký důraz na praxi, oproti tomu filosofie se často zabývá jenom popisem jevů, věcí a jejich poznáním, nestará se o provádění. Dokud buddhismus znamená studium pálijské literatury, označuji ho jako filosofii v plném rozsahu. Pro skutečné vyznavače ale není pouhým opěvováním zásad, ale jejich praktikováním, v tom případě už mluvíme o něčem zcela odlišném.⁹⁷

3.3. Buddhismus jako způsob života

Někteří tedy nazývají buddhismus náboženstvím, jiní ho považují za filosofii. Podle mého názoru neexistuje jednoznačné východisko z tohoto problému, protože jak náboženství, tak filosofie spolu úzce souvisí. Gautamovu nauku lze rozdělit do několika oblastí. Čtyři ušlechtilé pravdy a věta o závislém vzniku jsou filosofické výklady znovuzrození a života. V osmidílné stezce spatřujeme náboženský prvek vedoucí ke znovuzrození, kdy buddhismus vymezuje základní kritéria pro chování vedoucí k blaženému životu. V konečném důsledku nemá řazení buddhismu do filosofického či náboženského systému pro samotného hledajícího žádný význam. Buddhismus v sobě obsahuje také velký morální kodex, který se týká nejen mnichů, ale všech laických přívrženců. Morálka a morální síla jedince je prostředkem k dosažení cíle. Za morálkou je moudrost. Tyto dvě vlastnosti jsou základem buddhismu. *Moudrost je jako oči člověka, morálka jako jeho nohy.*⁹⁸ Co se morálky týče, překonává buddhismus mnohé etické systémy. Buddhické etické zásady se velice blíží přirozenému právu, tím se stávají přijatelnější a sympatičtější než mnohé dogmatické kodexy. Ke konkrétnějšímu výkladu buddhistické morálky se dostanu v další kapitole.

Já osobně považuji buddhismus zkrátka za životní styl, který sdružuje jedince nehledající náboženství, ale duchovní rozvoj. Přitahuje především mladé, protože nabízí

⁹⁶ *Buddhismus I.* Bratislava: CAD PRESS, 1992. 176 s. ISBN 80-85349-19-3. Jakým náboženstvím je buddhismus, s. 13-33.

⁹⁷ tamtéž

⁹⁸ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Dhamma, učení Buddha, s. 190-208.

vymanění z konzumní společnosti. Každý z nás se potřebuje zastavit a zamyslet nad tím, co nezvládá, co je třeba vylepšit, změnit. Buddhismus nám pomáhá žít harmoničtější život hned v několika ohledech. Především nabízí pohled na to, co se vlastně rozumí pod pojmem lidská bytost. Jeho pohled se diferencuje od pohledu západního, podle něj je život spíše duchovním hledáním než bojem o přežití a materiální bohatství. Jakmile se člověk přestane posuzovat na základě toho, co má nebo co konzumuje, ale spatří svoje bohatství v tom, čím sám je, můžeme mluvit o prvním a zásadním kroku vpřed. Pokud někdo trvá na označení buddhismu náboženstvím nebo filosofií, potom já trvám na přívlastku *osobní* náboženství či filosofie.

4. Základní principy a východiska buddhismu

Po seznámení s životem Buddhy, počátky buddhismu a po vymezení buddhismu jako filosoficko-eticko-náboženského komplexu, přichází stěžejní kapitola, tedy popis samotného učení, jeho hesel, pravidel, zákonitostí. Ráda bych se pokusila nastínit také život buddhisty, základy buddhistické výchovy. V neposlední řadě se zmíním o buddhismu v konfrontaci s moderním světem a zabřednu do některých jeho náhledů na dnešní problémy.

Základem buddhismu není kniha nebo doktrína, kterou by, podle očekávání, sepsal sám Buddha. Vzhledem k tomu se rozlišila celá řada buddhistických proudů a škol, které se ve svých pohledech na lidskou existenci a její důvod liší. Existuje ovšem jádro buddhismu, jeho základní učení, které uznávají všechny školy i proudy bez rozdílu.

4.1. První Buddhova rozprava

První Buddhova rozprava se uskutečnila po jeho probuzení v Gazelím háji v Banárasu.⁹⁹ Dostala jméno *Dhamma-čakka-ppavattana*¹⁰⁰, která v překladu znamená *Království pravdy*. *Dhamma* se překládá jako moudrost, *čakka* znamená založení nebo zřízení a *ppavattana* výklad. Celé spojení tudíž v doslovném překladu zní *Výklad založení moudrosti*. *Čakka* může být rovněž definována jako kolo, pak by překlad znamenal Roztočení kola pravdy.

V této nejdůležitější rozpravě Buddha vykládá střední stezku, která je rozhraním mezi nestřídmostí a sebeumrtvováním. První totiž zpomaluje duchovní pokrok člověka, druhé usmrcuje jeho intelekt. Buddha káže, abychom se vyhnuli extrémům, ke kterým patří i připoutanost k vlastním smyslům. Neříká tím, abychom se úplně vyvarovali prožívání světských radostí, ale nemáme zasvětit svůj život honbě za nimi. Buddha vyprávěl svoje osobní zkušenosti, které nedaly prostor pro pochybnosti prvních posluchačů, jimiž bylo pět mnichů, původních Buddhových žáků. Střední cesta je cesta k pochopení Čtyř ušlechtilých pravd, osmidílné stezce a následně *nibbáňe*. Buddha tedy při své první rozpravě formuloval Čtyři pravdy, které se vyznačují svojí homocentričností. Zde vidíme zásadní rozdíl, který buddhismus diferencuje od ostatních náboženství, jejichž zásady jsou povětšinou theocentrické. Čtyři ušlechtilé pravdy se během času nemění, jsou nezávislé na existenci Buddhy, vždy se ve vesmíru vyskytují. První tři chápeme jako filosofii buddhismu, čtvrtá pravda je spíše buddhistická etika působící v souladu s touto filosofií. Čtyři ušlechtilé pravdy

⁹⁹ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhovo učení, s. 63-163.

¹⁰⁰ MAHÁ Théra, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. První rozprava, Dhamma-čakka-ppavattana, s. 68-83.

neslouží k vysvětlení smyslu života a světa, ale jsou praktickým schématem vedoucím k vysvobození. Čtyři ušlechtilé pravdy se točí kolem jednoho problému, a sice kolem problému utrpení. Jejich prostřednictvím nám Buddha říká, že existuje utrpení, že toto utrpení někde vzniká, stejně jako vzniká, tak i zaniká a k jeho zániku vede jistá cesta.

Buddha hovoří o postavení člověka ve světě: *Všechny sanskary jsou pomíjivé, všechny sanskary jsou strasné, všechny jevy (dharma) jsou bezpodstatné (anátman)*¹⁰¹. Nejdříve k objasnění pojmů. Slovo *sanskara* nelze přesně přeložit, označuje úsilí, sklony, zájmy, vůli a žádost. První dvě charakteristiky říkají, že vše na světě je pomíjivé a strastné. Další operuje s pojmy *dharma* a *anátman*. Dharma vychází z kořene „*dhar*“ (nést) a označuje jevy „nesoucí“ skutečnost.¹⁰² Dharmy jsou skutečnosti, které nejsou ve světě jevů dále rozložitelné. Živé bytosti tedy nespádají do této kategorie. Vlastnosti a schopnosti jevů, jako je např. barva, chápeme jako dharmy. V analýze člověka Buddha rozlišuje pět skupin dharm: tělo, pocit, vnímání, volní činnost, vědomí. Tělo je rozložitelné na zemi, vodu, oheň a vzduch. Dharmu vědomí a vnímání nelze rozložit na další složky. *Anátman* je negace *átmana*, se kterým se setkáváme v upanišádách a který označuje věčnou monádu v každé živé bytosti, něco jako duši, která je absolutní a nezávislá. Ovšem každá dharma je závislá na ostatních dharmách. Volker Zotz, autor knihy *Buddha*, přirovnává buddhistický obraz světa k mozaice. Mozaika se skládá z kamenů, které dávají smysl pouze v určitém uspořádání, samy o sobě nemají smysl.¹⁰³

4.1.1. První vznešená pravda

První ze čtyř pravd konstatuje, že ve světě existuje utrpení. Abychom vyřešili určitý problém, musíme si uvědomit, kde vzniká a z čeho pramení. Stejným heslem se řídí i buddhismus. Buddha rozlišil pět skupin utrpení, jimiž pronikáme do světa jevů. Samotné narození je utrpení, smrt je také utrpení, mezifáze jako je stárí a nemoc jsou pochopitelně také útrapné. Odloučení od něčeho milého, stejně jako střet s něčím nemilým jsou strastné. Poslední z pěti skupin je utrpení, které vzniká s nedosažením přání či cíle. Přirozená lidská tendence být stále pozitivní nás vede ke zdánlivému klamu, že v našem životě utrpení rozhodně nepřevažuje a tak jsme vlastně docela spokojeni se svojí momentální situací

¹⁰¹ VOLKER, Zotz. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Ke Gautamově filosofii, s. 51-62.

¹⁰² tamtéž

¹⁰³ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996. 450 s. ISBN 8071980625. Čtyři vznešené pravdy a nauka o odplatě, s. 66-175.

a nepocitujeme potřebu posunu a změny. Buddhismus klade objektivní a racionalistické úvahy před subjektivní pocity. Jestliže je člověk stoicky klidný nebo cynický či necitlivý, nic to nemění na stavu objektivních realit. Když se objektivně zamyslíme nad skutečností, musíme uznat přetrvávající přítomnost utrpení ve svém životě. I kdybychom utrpení chápali jako ctnost nebo se snažili o jeho ignorování, nezmění to na faktu jeho existence nic. Čím je člověk lidsky vyspělejší, tím vnímavější je vůči utrpení stává. Kdo chce poznat pravou chuť života, musí zakusit chuť utrpení. Nad existencí utrpení se můžeme zamyslet dvěma směry. Buď je neoddělitelně spjata s existencí světa a je podmíněno bohem či transcendentem nebo vzniká samopohybem skutečnosti. V prvním případě je jediná možnost jeho odstranění splynutí s bohem, v druhém případě se otevírá prostor pro lidskou aktivitu.¹⁰⁴

První vznešená pravda spekuluje také o tom, zda se otázka utrpení vztahuje i na rostliny a zvířata. Buddhismus počítá i s možností reinkarnace člověka do zvířete a naopak, proto rozšiřuje oblast působení utrpení i na tyto části přírody, stejně jako se První vznešená pravda týká božstev. Božské osoby mají poznání pravdy mnohem těžší, protože působí v téměř bezchybném prostředí.¹⁰⁵

Znění První vznešené pravdy vede spoustu lidí k přesvědčení, že buddhismus je náboženstvím pesimismu. Buddhismus má odvalu doznat pravdu a podívat se realitě zpřímá do očí, i když tato realita není libozvučná. Pesimistický by podle mého názoru opravdu byl, kdyby zůstal u pouhého konstatování, že strast je nedílnou součástí tohoto světa. U toho ale nekončí, snaží se naznačit cestu, jak ze strasti uniknout, dává šanci možnosti vysvobození. Proto není jeho pohled pesimistický, ani opile optimistický, ale realistický.

4.1.2. Druhá vznešená pravda

Druhá vznešená pravda se zabývá vznikem utrpení a jeho popisem. V pozdějším rozšířeném pojetí této představy je stanoven závěrečný mechanismus, který se označuje jako řetěz závislého vznikaní. Zahrnuje v sobě dvanáct členů¹⁰⁶:

1. Nevědomost (neznalost pravdy) – *Avidjá*
2. „Složky“ (prvky karmických sil) – *Samsára*
3. Uvědomování (poznávání) – *Vidžňánam*
4. Jméno a tvar (duchovně tělesná podstata bytosti) – *Náma-rúpa*
5. Šestero smyslových oblastí (pět smyslů a schopnost myšlení) – *Šadájatanam*

¹⁰⁴ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhovo učení, s. 63-163.

¹⁰⁵ tamtéž

¹⁰⁶ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996. 450 s. ISBN 8071980625. Čtyři vznešené pravdy a nauka o odplatě, s. 66-175.

6. Dotyk (smyslový vzruch způsobený vnějším světem) – *Sparša*
7. Pociťování (příjemné a nepříjemné pocity) – *Vedaná*
8. Žízeň (touha, žádostivost) – *Tršná*
9. Ulpívání (žízeň, která se stala zvykem) – *Upádána*
10. Zrození (nové, konkrétní) – *Džáti*
11. Stárnutí a umírání – *Džarámaranam*

Často se setkáváme i se zpětným výkladem řetězce. Jeho konkrétní interpretace se řadí k nejtěžším složkám buddhismu. Do své konečné podoby dospěl až postupem času. Jak ukázaly výzkumy, své kořeny má již v předbuddhistické tradici, Buddhovi se potom připisuje autorství jejich kodifikované podoby. Na první pohled se řetězec může jevit jako poněkud zmatený a nesouvislý, ovšem je považován jako nepostradatelný pro moderního člověka a jeho výklad buddhismu. Nejužívanější interpretace říká, že karmický řetězec prezentuje tři po sobě jdoucí existence, kdy body 1 a 2 se vztahují k minulému životu, body 3 až 10 k životu současnému a body 11 a 12 k budoucímu životu.¹⁰⁷

Nyní k samotnému výkladu řetězce. Aby člověk zestárnul a zemřel, musí se nejdříve narodit. Předpokladem pro zrození je karmický pohon k novému vznikání, který se vytvořil vlivem minulých skutků a také lpěním na životě a na tom, co přináší, což označujeme žádostivostí. Abychom se stali po něčem žádostiví, musíme to nejdříve pocítit. Pociťování je umožněno prostřednictvím „dotyku“, který jde ruku v ruce s existencí smyslů a receptivním myšlením. Pokud je přítomný smysl a myšlení, pak má člověk vlastnost uvědomování si. Uvědomování nemůže jen tak vzniknout, existuje pouze tehdy, pokud ho popudy dříve existující bytosti vytvořily. Karmické síly se hromadí a tvoří tehdy, jestliže bytost žije v nevědomosti o pravdách. Překonání této nevědomosti stanovuje cestu z tohoto karmického procesu.¹⁰⁸

Buddha hlásá, že osoby z tohoto světa nemohou hledat naději a útěchu mimo tento svět. Podle Buddhova učení je každá existence bezúčelná, je vlastně k ničemu. Nemůže mít absolutní účel, nachází pouze účely relativní, což je jaderným základem utrpení. Lidské jednání může mít různé účely – děti, zaměstnání, společnost, boha. Veškeré utrpení se dá

¹⁰⁷ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhovo učení, s. 63-163.

¹⁰⁸ tamtéž

vytrpět, pokud víme, že utrpení má nějaký účel. Pokud je existence bez účelu, má smysl z ní uniknout díky jejímu uvědomělému zvládnutí, což je základní cesta vedoucí k *nirváně*.¹⁰⁹

4.1.3. Třetí vznešená pravda

Třetí vznešená pravda hovoří o zániku utrpení. Vidíme v ní vlastně druhou vznešenou pravdu opačně postupující. Vlastní metodika odstranění je obsahem Čtvrté vznešené pravdy, Třetí vznešená pravda demonstruje jeho podmínky.

Základní myšlenka indických filosofických i náboženských škol je jednoduchá a logická. Hlásají, že všechno na světě má svoje opodstatnění, že se tedy nic neděje bez příčiny a vše má svůj následek. Tedy člověk za svoje jednání vždy může čekat nějakou odezvu, v případě špatného skutku „odplatu“, v opačném případě „odměnu“. Tato myšlenka má samozřejmě řadu výjimek, které nás mohou uvádět v pochybnost o její pravosti, nicméně k dobru jí přidává fakt, že je jaksí automaticky zakódovaná v podvědomí všech národů a kultur světa. Tím, že tento zákon neplatí vždy očividně a stoprocentně, nutí nás, abychom se ho snažili lépe osvětlit. V monoteistických náboženstvích věří, že k odplatě za špatné skutky zlosynů dochází až po smrti před božím soudem. Na příkladech ze života víme, že pokud nějaký stát vede agresivní válku, doplatí na to dříve či později pod tlakem odvety. Jestliže rodiče nevychovávali svoje dítě s láskou, nemohou očekávat, že se o ně ve stáří s láskou postará. V buddhismu se bez výjimky věří, že duše člověka je poznamenána karmickými vlivy, přesné osvětlení tohoto poznamenání pochopitelně není známé. Taktéž proces inkarnace není osvětlen. Důležité je, že svými skutky, ale i záměry, myšlenkami a vášněmi sami ovlivňujeme karmické procesy. Tyto jevy mají svoje dobré i špatné stránky, proto je obtížné se v procesu orientovat. Buddha tedy nehodlal na cestě ke spáse odmítnout skutkovou zodpovědnost člověka. Předně říká, že etické normy nejsou vytvořeny žádným bohem, takže člověk není odpovědný žádné nad světem dozorující bytosti. Jedná se o etiku autonomní, etiku, kterou si vytvořil a stanovil člověk sám.¹¹⁰

Pohonem pro fungování světa je tedy kauzální princip. Skutečnost se řídí sama podle karmického principu, nemá předem stanovený cíl. Existence světa nezávisí na něčem nad ním, je řízená jeho vlastním samopohybem. S tímto jde ruku v ruce i princip svobody jednání a volby mezi dobrem a zlem. Tato svoboda je větší u člověka, než u jiných živočichů, protože lidé mají vyšší úroveň vědomí. Karmický zákon je tedy výrazem přirozeného samopohybu

¹⁰⁹ BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Mat'a a DharmaGaia, 1995. 191 s. ISBN 80-85905-09-4. Buddhovo učení, s. 59-158.

¹¹⁰ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996. 450 s. ISBN 8071980625. Čtyři vznešené pravdy a nauka o odplatě, s. 66-175.

skutečnosti, ale lze z něj uniknout. Svým jednáním uvádíme do pohybu řád příčiny a následku. Jednou uvedený řád již nelze zastavit, lze ho pouze uklidnit, odpovědnost člověka je nekompromisní a nezbavitelná. Kromě skutků je také ulpívání dalším faktorem, který uvádí do pohybu karmové zákonitosti. Vše, na čem nám záleží, sebou nese ulpívání. Ulpívání přebíjí rozumovou aktivitu. Někomu záleží na rodině, jinému na majetku či společenském postavení. Člověk může ulpívat i na zájmu o dosažení nirvány, což v konečné fázi tomuto dosažení brání, protože z koloběhu inkarnací se nelze vymanit na základě egoistického přání. Chce „být lepším“ a vyniknout. Veškeré snažení, které se odehrává pod záštitou individuálního prospěchu, rozdmýchává karmický proces. Může se zdát, že buddhismus nabádá k nezájmu ke všemu okolnímu světu, k apatii. Buddha sám přímo vybízí k „lhostejnosti“, ovšem lhostejnost v jeho myšlenkách je zcela jiným pojmem, než jakým jej chápeme dnes.¹¹¹

4.1.4. Čtvrtá vznešená pravda

Čtvrtá pravda se konečně zabývá cestou, která vede ke zrušení utrpení. Nazývá se Osmidílná stezka a vede k poznání, k osvícení, k nirváně. Osmi stupňová cesta dává přednost *pravému pochopení a pravému myšlení*. Pochopení pravdy může dovést k vysvobození jedině tehdy, je-li dostatečně hluboké. Pravé myšlení je prvkem formující charakter usilujícího. Třetí aspekt řeči spočívá v *pravé řeči*. Gautama podává doporučení vztahující se k obsahu, účinku a stylu řeči. Člověk by měl předem uvážit, jaký následek jeho řeč vyvolá. *Pravé jednání* znamená dodržování základních etických pravidel. *Pravý život* se vztahuje k cestě získávání potravy. Člověk si nesmí obstarávat potravu na úkor ostatních a měl by se vyhnout *pěti druhům obchodu: obchodování se zbraněmi, živými bytostmi, masem, omamnými nápoji a jedy*.¹¹² V pracovním styku a obchodu by měla vždy panovat maximální čestnost bez lsti a podvádění. Tři poslední členy se vztahují k praxi pohroužení. *Pravé úsilí* se člení na tři stupně. Za prvé úsilí předcházet, snažit se, aby jeho chování nesměřovalo nespasným směrem, dále úsilí překonat, kdy se člověk snaží takové tendence překonávat. Dále úsilí rozvinout a zachovat, má vyvolat a udržet spasné jevy. *Pravá bdělost* směřuje k pohroužení a poznání dharem podmiňujících skutečnost. Pravá bdělost se trénuje soustředěným cvičením, kdy se cvičící odebere na klidné místo v ústraní, posadí se a pozoruje svůj dech. Výdech, nádech, vše si přesně uvědomuje. Dýchání má sledovat co nejpozorněji,

¹¹¹ BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Mat'a a DharmaGaia, 1995. 191 s. ISBN 80-85905-09-4. Buddhovo učení, s. 59-158.

¹¹² VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Cesta vysvobození, s. 63-73.

vyhnout se ostatním fantaziím a myšlenkám, což dá velikou práci. Praxe si vyžaduje časté opakování snažení. V dalším kroku si cvičící uvědomuje svoje tělo, které se skládá z částí. Pozoruje tyto části od hlavy až po chodidla. Tělo má vousy, chlupy, vlasy, nehty, šlachy, kosti, maso, krev, pot, slzy, moč. Za tím vším poznává jednotlivé dharmy země, ohně, vzduchu a vody. Nakonec si cvičící představuje vlastní mrtvolu rozdrásanou dravou zvěří na kusy a rozežranou červy. Plně si uvědomuje pocit, který při této představě prožívá. *Pravé soustředění* je poslední činitel osmidílné stezky. Znamená pravou koncentraci na jediný předmět či podmět, kdy dochází k pohroužení.¹¹³

Poslední fáze buddhistického snažení je velice obtížná, protože buddhista musí rozlišit osobní zájem od objektivního zájmu. Jedině tak překoná nevědomost. Jakmile jednou k rozlišení dospěje, nebude ho muset nikdy znovu opakovat, bude automaticky přítomné. Jedná se o stav tzv. *buddhistické lhostejnosti*, o které jsem se zmiňovala již výše. Buddhistická lhostejnost předpokládá angažovanost pro dobro všech ostatních. Angažovanost jde ruku v ruce s etikou a etičností vůbec. Buddhistická lhostejnost představuje nerozlišování rozdílu mezi „cizím“ a „vlastním“. Poté by buddhista měl ostatním pomáhat v jejich životních situacích, poučovat o Čtyřech vznešených pravdách a přivádět lidi na spásanosnou cestu. Etika je jedním ze základních specifík člověka, odlišuje se tak od rostliny a zvířete.¹¹⁴

4.2. Důležité pojmy

Vzhledem k tomu, že žijeme v prostředí evropské integrace a kultivace, potřebujeme se seznámit s některými důležitými pojmy indické filosofie, pokud chceme buddhismu a jeho učení pochopit. Vybrala jsem pouze nejdůležitější z těchto pojmů a problému, pokusím se je s pomocí výkladů buddhistických autorů objasnit tak, aby byly maximálně srozumitelné.

4.2.1. Karma a karmické síly

Karma je zákon mravní kauzality, jejím následkem přichází další zrození. Karma nebo také Kamma znamená čin nebo konání. Zahrnuje vše, co je obsaženo ve frázi „myšlenky, slovo, skutek“¹¹⁵. Můžeme si ji dobře představit jako energii, kterou vytváří veškeré naše morální i nemorální chtění, dobré a špatné činy. Neúmyslné jednání nemá podíl na karmě, protože jejím základním předpokladem je chtění. Mysl se řadí k nejdůležitějším elementům,

¹¹³ VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Cesta vysvobození, s. 63-73.

¹¹⁴ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhovo učení, s. 63-163.

¹¹⁵ LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. Praha: Prostor, 1997. 202 s. ISBN 80-85190-53-2. Buddhismus jako jednotná doktrinální a rituální soustava, s. 75-128.

teré se podílejí na podobě karmy. „*Co jsme, to budeme, co jsme byli, to jsme. Zákonem karmy je: Rovný rovného hledí. Dobro plodí dobro, zlo plodí zlo.*“¹¹⁶ Dalšími příčinami karmy jsou neznalost a nevědomost. S nevědomostí bývá spojená žádostivost. Karma je dvojitá, záslužná a zhoubná. Zásluhy plodí potěšení, zhoubné činy bolest. Pokud člověk páchá řady zhoubných činů, důsledkům nelze uniknout. Pokud se neuplatní v tomto životě, uplatní se jistě v příštím a to jeho znovuzrozením v podobě démona, hladového ducha nebo zvířete. Morální hodnota každého tvora se smrtí přetrvává. Buddhismus ale nepřipisuje všechno jenom karmě. Ať je karma jakkoliv důležitá, je jednou z 24 kauzálních příčin, které jsou popisovány v buddhistické filosofii. Kdyby byl přítomný život podmíněn nebo zcela ovládan výhradně našimi minulými činy, rovnala by se karma predeterminaci nebo předurčení, svobodná vůle by pak byla absurdní, život by byl mechanický a automatický.¹¹⁷

Příklad kammy sklizený za tohoto života: Lovec, který šel na lov do lesa se psy, potkal po cestě bhikkhua, který šel za almužnou. Lovec nemohl ulovit žádnou zvěř a myslel si, že příčinou jeho neúspěchu bylo setkání s bhikkhou, který mu přinesl smůlu. Když ho potkal podruhé, rozezlel se a poštvál na něho svoje psy. Bhikkhua rychle vylezl na strom. Lovec mu páchal do paty špičkou šípu, což bylo velice bolestivé. Bolest byla tak velká, že až bhikkhuův plášť, který nosil, spadl na lovce a pokryl jej. Psi se pod dojmem, že spadl ze stromu bhikkhua, vrhli na vlastního pána.¹¹⁸

4.2.2. Inkarnace či reinkarnace

Inkarnace či reinkarnace je v překladu vtělení nebo znovuvtělení. To se musí logicky týkat nějaké esence, která se znovuvtěluje, například duše. Jestliže ale duše není, nemůžeme mluvit o jejím znovuvtělení. Člověk vztahuje realitu ke svému individuálnímu já, ke svému osobnímu užití, tím předpokládá věčnou osobní duši, myslí egocentricky a uvádí do pohybu karmickou energii, protože ulpívá na vlastním já. Při smrti nastává rozpojení jednotlivých složek, ze kterých se osobnost skládá. Během života dochází k naplňování těchto složek karmickými vlivy, které uvolnil vlastními činy či myšlením. Pokud jsou složky karmicky nabity, nemohou zaniknout. Při jejich spojení se utváří nová individuální psychická stránka člověka, nový člověk, který myslí a jedná, zároveň si nese pozůstatek „z dřívějšího“, je tedy

¹¹⁶ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votibia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Co je kamma? s. 245-253.

¹¹⁷ PROCHÁZKA, Leopold. *Buddha a jeho učení*. Plzeň, 1926. 227 s. Druhá spásná pravda Buddhova o vzniku strasti, s. 83-134.

¹¹⁸ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votibia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Působení kammy, s. 254-268.

stejný? Nové já není totožné s oním já, ale skládá se ze stejných složek. Karmický náboj složek je výsledkem aktivity minulého já. Sklízím tedy to, co bylo zaseto. Celý svět je jedna velká existence struktur řetězců karmického působení, které se reálně projeví na znovuzrození lidí, zvířat, rostlin.¹¹⁹

4.2.3. Nibbána neboli nirvána

Nibbána není něco, o čem by se dalo napsat, není to ani předmět, který lze uchopit pouhým intelektem. Jedná se o nadpozemský stav, který lze uskutečnit pouze intuitivní moudrostí. Intelektové pochopení není možné, protože nibbána není záležitostí, ke které lze dospět logickým uvažováním při zapojení rozumu. Buddhova slova jsou sice dokonale logická, ale konečný cíl buddhismu sahá za hranice logiky. Jedinec jí dosahuje, jestliže reproduktivní karmické síly přestanou definitivně působit, uniká tak koloběhu zrozdání a smrti, kolu života. Definice označují nibbánu jako vyhasnutí ohně chtivosti, nenávisti a zaslepenosti. Nemůžeme tvrdit, že nibbána je nicotou. Buddha tento stav popisoval termíny jako „nekonečný“, „nepodmíněný“, „nejvyšší“, „bezpečí“, „štěstí“, „osvobození“, „nadsvětý“, „mír“, „neumírání“.¹²⁰ Nibbána údajně nepodmíněna jakoukoliv příčinou, proto nepodléhá žádné změně, dění a rozpadu. Nibbána neexistuje na nějakém zvláštním místě, ale vzniká, když jsou splněny určité nutné podmínky. Tato otázka je v celém buddhistickém učení nejobtížnější, ať spekulujeme, jak spekulujeme, nebudeme nikdy schopni vystihnout její pravou podstatu. Cíl je nejasný, ale metoda k jeho dosažení je dokonale jasná a je dostupná pro všechny.¹²¹

4.3. Buddhismus a morálka

Buddha říká, že cesta k osvobození vede přes překonání iluze, že člověk je proti světu oddělená bytost. K vysvobození vedou metody, mezi nimiž víra stojí až ve druhé řadě. Cesta k vysvobození je postupným procesem, Gautama vyznačuje šest jejích stupňů. Nejprve učí dodržování základních etických pravidel, na druhém místě je cvičení vědomého prožívání všech smyslových vjemů, to vede k tomu, aby se člověk nevědomě nepřipoutal k vnímání. Na třetím stupni se setkáváme s doporučením střídmosti v jídle. Dále přichází kontrola myšlení.

¹¹⁹ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhovo učení, s. 63-163.

¹²⁰ MAHÁ THĚRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votibia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Nibbána, s. 352-358.

¹²¹ tamtéž

Následně se žák učí provádět veškeré činnosti s jasným vědomím. Jako poslední stupeň přichází cvičení pohroužení.¹²²

Na prvním místě ve veškerém jednání stojí etika a uvědomění si utrpení, které člověk ze žádosti, nenávisti a zaslepenosti působí nejen sobě, ale také ostatním. Buddha ustanovil pro svoje stoupence pět základních pravidel, dalších pět pak pro mnichy a mnišky. Jsou to: 1. upustit od zabíjení, 2. nebrat, co není dáváno, 3. zdržet se nesprávného chování v sexuální oblasti, 4. vyhýbat se lži a 5. zdržovat se omamných prostředků. Při čemž pravidlo o nezabíjení se vztahuje i na živočichy a rostliny. Obecně se soudí, že buddhisté jsou přísní vegetariáni. To ale není pravda. Důvodem k této praxi je právě předpis radící nezabíjet, za ním se skrývala myšlenka, že veškerý život je posvátný a tak je zabíjení ptáků a dobytka kruté a zbytečné. Předpis a příkázání ovšem není totéž, nemůžeme ho proto vnímat jako zákaz, vegetariánství je tedy volba jedince.¹²³ Ochrana života a nenásilné vycházení s ostatními živými složkami světa jsou ideály nauky. Formulí, která říká, aby člověk nebral, co není dáno, zkrátka vyjadřuje příkázání nekrást. To se vztahuje na veškerý cizí majetek. Třetím bodem se Gautama vyjadřuje k sexuální oblasti. Zavrhuje sexuální styk s příliš mladým nebo zadaným člověkem. Mnichové se museli zdržovat sexuálních vztahů úplně. Čtvrté pravidlo doporučuje vyhýbat se lži, která vede buď k vlastnímu, nebo cizímu prospěchu. Poslední pravidlo zakazuje používání omamných látek, což se dříve vztahovalo především na alkohol, který zakalují úsudek, ničí stud, vedou ke sporům a ničí pověst. Dnes do této kategorie řadíme i drogy nejrůznějších druhů. Pro mnichy platí dalších pět rozšiřujících pravidel a to, že po poledním jídle až do dalšího dne nic nejí, nenavštěvují zábavné slavnosti, zřikají se ozdob, kosmetiky, voňavek, spokojí se s jednoduchým noclehem a nepřijímá peníze, ani drahé kovy.¹²⁴

4.4. Buddhistický způsob života

Na celém světě žijí lidé s různými životními styly a způsoby. I v buddhistické praxi se vyčleňují směry ovlivněné různými buddhistickými školami a tradicemi. Někteří žijí v ústraní a noří se plně do hlubin meditace, jiná vychovávají rodinu a snaží se o praktikování dharmy ve společnosti. Po Buddhově smrti se vyčlenili tři způsoby jeho následování. Byli to mniši,

¹²² VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Ke Gautamově filosofii, s. 51-62.

¹²³ HOWLEYOVÁ, Adrienne. *Nahý Buddha*. Praha: TALPRESS, 2001. 181 s. ISBN 80-7197-183-9. Buddhistické kláštery, s. 90-105.

¹²⁴ VOLKER, Zolt. *Buddha*. Olomouc: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7. Ke Gautamově filosofii, s. 51-62.

lesní poustevníci a laičtí přívrženci. Lesní poustevníci se věnovali převážně meditacím a ožíváním ducha. Mniši žili v kláštorech, zabývali se studiem textů a vlastním duchovním rozvojem, později poskytovali značnou duchovní oporu i laickým přívržencům, kteří jim jejich služby opláceli materiální podporou, bez které by kláštery brzy zanikly. Laici spojovali celé společenství se společností a přenášeli buddhismus do praktické roviny, i když se potýkali se starostmi každodenního života, zahrnovali do něho i praxi dharmy. Jejich postavení v buddhistické společnosti bylo, je a bude velice důležité.

Společnost se ale rychle mění a tři typy buddhistické komunity najdeme v jejich originální podobě jen těžko. Nedokážeme si dnes představit život lesního poustevníka. Není možné se naprosto odříznout od světa. Tento typ je dnes prezentován lidmi, kteří se věnují nejvyšší, odosobněné meditaci. Mnišská komunita se soustředí na vlastní rozvoj, rozvoj buddhistických center, kam se mohou utíkat laici, aby jim buddhističtí mniši poskytl dostatečnou duchovní oporu. Laická vrstva je zastoupená klasickými společenskými konzumenty, tedy těmi, co chodí do práce, mají rodinu a snaží se veškeré svoje počínání spojit s buddhistickým způsobem života a praktikováním dharmy.¹²⁵

4.4.1. Meditace

Meditaci lze provádět různými způsoby z různých důvodů, např.: pro zklidnění a uvolnění, pro vizualizaci svých myšlenek, pro přítok, ale i odtok energie, pro získání odvahy a sebevědomí. Spousta významných kapacit v lékařském oboru tvrdí, že pravá podstata většiny nemocí, které na člověka doléhají, pramení z jeho psychického rozpoložení. Meditace nám pomáhá vyrovnat se s vlastní osobou a její existencí. Vede nás k uvědomění si sama sebe a světa kolem nás, který vnímáme intenzivněji. Základem meditace je neustálé rozvíjení pronikavého vědomí, prostředek k bdělosti. Ve stavu meditace se člověk dostává do pozice pozorovatele, jež se nenechává rušit rozptylujícími jevy a myšlenkami. Meditační praxe bývá rozdělována do dvou částí: *śamatha* (klidně spočinutí) a *vipaśjana* (dosažení vhledu)¹²⁶. První část se zabývá rozvojem soustředění a koncentrace, kdy se snažíme odpoutat od rozptylujících faktorů a vzruchů, následující druhá část počítá s tím, že mysl je již úplně zklidněna a meditující se tedy může ponořit do hlubšího vědomí. Člověk má pro svoje cvičení vyhledat naprosto klidné místo bez hluku a rušivých elementů, ale medítovat se dá prakticky všude.

¹²⁵ Laický buddhismus. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2014, 27.4.2010 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Laick%C3%BD_buddhismus

¹²⁶ MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votibia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Meditace, s. 120-140.

Buddhistické meditace se neodehrávají v doprovodu příjemných zvuků nebo uklidňujících duševních obrazů, které si meditující v duchu představuje, např. se přenese na opuštěný prosluněný ostrov. Takové praktiky jsou vhodné pro okamžitou úlevu od zátěže a stresu, ale nedovolují proniknout až k samotné podstatě skutečnosti. Základním posedem je tzv. lenivá pozice, tedy úplná nebo částečná lotosová poloha. Na konkrétní volbě polohy nezáleží, ovšem důraz se klade na rovné držení těla se vzpřímenou hlavou, uvolněnými rameny a rukama v klíně tak, aby se meditující mohl maximálně soustředit na svoje dýchání, vdechy a výdechy. Tato pozice zajišťuje co nejmenší zátěž srdce a plic. Spojené ruce a dotýkající se palce představují způsob, jak uzavřít energetické kruhy. Tím, že meditující svoje přemýšlení soustředí tímto směrem, odpoutá se od všech přebytečných myšlenek. Nejzákladnější meditační praktikou je tedy pozorování dechu, můžeme i počítat vdechy a výdechy do deseti a zase zpět. Další z praktik je známá jako tzv. *devět dechů*¹²⁷, kdy se meditující třikrát nadechne a zase vydechne pravou nosní dírkou, poté to stejné levou nosní dírkou a na závěr přijdou tři vdechy a výdechy oběma nosními dírkami zároveň. Zprvu si meditující může pomoci zacpáním nosních dírek. Po získání praxe se naučí rozlišovat vjemy dané odlišnou vnitřní stavbou obou nosních dírek. Meditující musí ovšem vynaložit dostatečné množství energie, aby se neupadl do stavu spánku či snění. Opakováním cvičení dosáhne bdělosti, nejen nad tělem, ale taky rozumem. Člověk poté dokáže bdělost zachovávat. Se zvládnutím prvního stupně meditace dojde k potlačení překážek, které brání bdělosti, patří mezi ně rozkoš, nespokojenost, strach, lenost, úzkost a pochyby. Existuje několik stupňů meditace a kontemplace. Posledním a vrcholným stupněm kontemplace je stav tzv. *znicotnění*¹²⁸, kdy meditující zažije stav podobný nirváně, nemusí se již soustředit na věc nebo proces, kterým je dýchání, ale realizuje představu nekonečného prostoru a vědomí. Často se děje, že se meditujícímu vynoří na mysl myšlenky, které působí rušivě. Doporučuje se nechat tyto myšlenky volně plynout, aby samy odešly, nepokoušet se potlačit je nebo zahnat.¹²⁹

Každá buddhistická škola si klasický způsob meditace upravila tak, aby jí byla vlastní. Pro představu uvedu pár příkladů. Škola Čisté země se při meditaci soustředí na vzývání Buddhova jména. Zenová meditace vyzdvihuje význam meditace vsedě neboli zazenu. Tantrická meditace se liší velice. Tantrický jogín pracuje s představou, že tělo se skládá z celé

¹²⁷ HOWLEYOVÁ, Adrienne. *Nahý Buddha*. Praha: TALPRESS, 2001. 181 s. ISBN 80-7197-183-9. Meditace, s. 106-122.

¹²⁸ MAHÁ THĚRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votibia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1. Meditace, s. 120-140.

¹²⁹ HOWLEYOVÁ, Adrienne. *Nahý Buddha*. Praha: TALPRESS, 2001. 181 s. ISBN 80-7197-183-9. Meditace, s. 106-122.

řady center (*čaker*) a kanálů, ty jsou zauzleny a dochází mezi nimi k cirkulaci energie. Jejím správným směřováním dochází k uklidnění roztěkané mysli. Meditace se často mísí s prvky západní psychoterapie a vede k účinnému odbourání psychických bloků a řešení problémů.¹³⁰

4.4.2. Postavení ženy v buddhismu

Ráda bych se nyní krátce věnovala dle mého pohledu velmi zajímavému tématu, kterým je postavení žen v buddhismu. Diskriminace žen zdá se být společnou pro většinu společností. Překážky spojené s předsudky vůči ženám jsou podobné v mnohých světových končinách. Většina těchto předsudků vychází z náboženského přesvědčení. Ženy jsou mnohými tradičními náboženstvími považovány za pokušitelky, jsou jim připisovány nejhorší hříchy tohoto světa a svádí se na ně neúspěchy mužů. Často byla ženám zakazována účast na náboženských rituálech. V oblasti sociální se na ženu v mnohých kulturách pohlíželo a stále pohlíží jako na vlastnictví, jehož působištěm je domácnost. Někteří brahmáni se oženili, ale jídlo připravené ženou považovali za nečisté. Pokud žena nebyla schopná porodit mužského potomka a dávala muži jenom dcery, měl možnost ji vyhodit z domu a přivést si jinou ženu. Buddhisté dříve věřili, že žena nemůže nikdy dosáhnout Probuzení vlastními zásluhami. Tolik ke krajním případům. S příchodem Buddhy nastala změna. Byl vůbec prvním myslitelem, který ženám poskytl rovnou příležitost podílet se na možnostech duševního rozvoje, i když při svých kázáních často poukázal na jisté přirozené sklony a slabosti žen. Projevil ovšem také důvěru v jejich schopnosti. Celkově tím pozvedl sociální postavení žen, i když často zmiňoval rozdíly mezi životem žen a mužů. Podával praktické rady k vedení jejich společného života a tedy, že žena se má starat o chod domácnosti a výchovu potomků a muž má domácnost zajistit po materiální stránce. Buddha uznával, že mír a harmonie v domě ve valném měřítku závisí na ženě. Žena by podle Buddhy neměla být marnotratná, hrubá, panovačná a nevěrná. Měla by mít naopak přiměřené citlivé skromné a zdvořilé vystupování. Muž by měl být taktéž věrný, pozorný a za žádných okolností by se ke své ženě neměl chovat povýšeně, měl by se s ní rovně dělit o autoritu v rovině. Těmito názory dosáhl Buddha povýšení sociálního postavení ženy v té době. Otevřel dveře účasti žen na náboženském životě, ženy mohly být členkami sanghy.¹³¹

Nástup emancipace žen v 19. a 20. stol. byl ozvěnou Buddhovy doby. Můžeme zde vidět určitou analogii, kdy došlo k rozšíření možností žen podílet se na společenském

¹³⁰ FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s. Buddhovo učení, s. 63-163.

¹³¹ *Buddhismus III*. Bratislava: CAD PRESS, 1993. 188 s. ISBN 80-85349-20-5. Postavení ženy v buddhismu, s. 90-106.

a politickém životě rovnou měrou, jako jejich muži. Příklady mluvícími samy za sebe, jsou ženy ve vrcholných politických pozicích. I když vidíme fenomenální pokrok v této oblasti, stále ještě nemůžeme mluvit o rovnosti mužů a žen v globálním měřítku. Svoboda a rovnost v buddhistickém slova smyslu, se rozumí pod stejnou možností dosažení poznání a Probuzení pro jedince mužského i ženského pohlaví.¹³²

4.5. Buddhismus a moderní společnost

Ve společnosti často probírá otázka, jakou přesně úlohu hraje v buddhismu víra (*saddha*). Autor zmiňuje, že v původnějších buddhistických textech se nepojednává o buddhistech jako takových. Lidé jsou děleni do čtyř skupin a to na obyčejné lidi, dobré lidi, vznešené lidi a konečně dokonalé lidi. V buddhismu neexistuje žádné formální přijetí, jako je např. křest u křesťanů. Buddhisté užívají formuli, že *hledají útočiště* pro vyjádření faktu, že přijímají Buddhu jako svého učitele a pokusí se následovat jeho učení. Výraz *saddha* znamená osvojení víry s ohledem na její poznání, nikoliv slepé přijetí zásad. V této oblasti v buddhismu existuje maximální svoboda výběru. Pochybnost v ohledu víry není považována za přešlap vedle nebo hřích, naopak jsme k ní nabádáni. Nejvyšší autoritou buddhisty je jeho osobní zkušenost, neopírá svoje zkušenosti o cizí tvrzení.¹³³

Buddha hlásal zásadní jednotu lidstva bez ohledu na rasu, barvu pleti, rasy, což znamenalo v tehdejší době kastovního systému obrovský převrat. Tato otázka lidské jednoty a rovnoprávnosti zůstává stále nadčasová a stojí v pozadí obrovského množství konfliktů. S tím jde ruku v ruce i fakt, že si buddhisté velice váží svobody jednotlivce. Prosazují svobodu myšlení, svobodu projevu, tedy jakoby zastávaly ideály demokracie. Řád sanghy bývá považován za jednu z nejstarších demokratických institucí. Ideální stát je z pohledu buddhismu demokracie zajišťující politickou, náboženskou i osobní svobodu a podporující duchovní blaho, stejně jako hmotné zabezpečení s plnou zaměstnaností. Plánování hospodářského blahobytu je podle Buddhy úzce spjato s panovníkem. Buddhistická sangha se řídí socialistickými principy v ohledu na vlastnictví majetku. Podporují veřejné vlastnictví majetku, kdy veškerý movitý i nemovitý majetek je bez nucení společným vlastnictvím.¹³⁴

Buddhismus a jeho učení se zabývá v prvé řadě tímto světem a přítomností. Vyznačuje se potřebou konat co největší dobro v přítomnosti, čímž si zároveň zabezpečujeme budoucí

¹³² *Buddhismus III.* Bratislava: CAD PRESS, 1993. 188 s. ISBN 80-85349-20-5. Postavení ženy v buddhismu, s. 90-106.

¹³³ *Buddhismus I.* Bratislava: CAD PRESS, 1992. 176 s. ISBN 80-85349-19-3. Buddhismus a problémy moderní doby, s. 71-94.

¹³⁴ tamtéž

blaho. Nedoporučuje zabývání se minulostí, naše známé „co by, kdyby“, minulost je nenávratně pryč a k dobrému životu zbývá jediné přítomnost a budoucnost, která teprve přijde, závisí plně na nás. Buddhista nepohlíží na tento svět jako na vězení, ze kterého se snaží uniknout do nebe, hodlá vytvořit nebe na tomto světě. K hlavním ukazatelům dnešního světa se řadí rychlost změn, revoluční pokroky ve vědních oborech, ale i v oblastech veškeré lidské aktivity. Tento pokrok vedl v mnohých směrech k osvobození lidí, dal jim prostředky k odstranění bídy a hladu. Na druhé straně pokrok, který vede k nevyváženosti mezi duchovním a hmotným rozvojem, je příčinou velké zmatenosti a mnohých rozporů v dnešním moderním světě. Chyba není v plodech pokroku, ale v naší neschopnosti je správně užívat. Buddha označuje změnu za základ života. Samo naše přežití je spjato se změnou. *Bez neustálé změny by se včerejší revoluce stala dnešní konvencí a dnešní konvence zítřejší tyranií.*¹³⁵ Buddhismus přijímá změnu, je dokonce postaven na nestálé změně a nabádá člověka, aby byl pružný a přizpůsobivý vůči těmto změnám. Člověk se potýká s mnohými problémy, jsou to problémy s prací, potravinami, nezaměstnaností. V mnoha částech světa nejsou uspokojovány ani základní lidské potřeby. Majetkové rozdíly často vedou k apatii chudých. Když se na situaci dobře podíváme, musíme si uvědomit, že naše současné problémy se v jádru neliší od problémů, které provází lidstvo od věků. Buddhovo učení se i v tomto jeví jako nadčasové, protože nabízí návod k řešení lidských problémů. Na každé generaci závisí aplikace tohoto poselství na jejich aktuální problémy.

Buddha učí, že nejvyšším štěstím je mír, staví se proti válkám, které vedou k devastování přírody, světa a ničení lidských životů. Jedinou cestou k pravému míru je odstranění nebo oslabení příčin válek, kterými jsou chtivost a nenávist. Svět nemůže žít v míru, dokud se v první řadě lidé, následně i celé národy, nevzdají touhy po vlastnictví a moci. Pěstování ideologií vede také k napětí a válkám. Lidé by měli mít oči otevřené při přijímání různých náboženských, nacionalistických nebo rasových teorií, které se snaží zneužívat jejich nechápavosti.¹³⁶

¹³⁵ *Buddhismus I.* Bratislava, CAD PRESS, 1992. 176 s. ISBN 80-85349-19-3. Buddhismus a problémy moderní doby, s. 71-94.

¹³⁶ tamtéž

5. Reflexe buddhismu v českém filosofickém myšlení

Buddhismus v Českých zemích stejně jako v zemích Západu, zůstává otázkou menšího počtu lidí, než je tomu u ostatních náboženství a myšlenkových proudů. Zatím to nevypadá na praktikování buddhismu v masovém měřítku, nicméně pozorujeme, že i masová náboženství, např. křesťanství se stává záležitostí uzavřenějších skupin lidí. Postupem času možná dojde k vyrovnání poměru mezi buddhisty a vyznavači jiných myšlenkových proudů. Přesto i v našem prostředí působilo a působí mnoho významných osobností, které se svým dílem zasluhují na tom, aby se buddhismus dostal do vědomí naší veřejnosti. Do své práce zahrnu stručnou charakteristiku buddhistických děl tří mužů, kteří mě svojí prací nejvíce oslovili. Jsou to Vincenc Lesný, František Drtikol a Egon Bondy.

Profesor Vincenc Lesný pocházel ze starého selského jihomoravského rodu. Po studiu na Gymnáziu v Jindřichově Hradci, byl nějaký čas na vojenské námořní akademii v Pule. Brzy se zapsal na Filosofickou fakultu Karlovy univerzity v Praze. Studoval indologii a iránistiku a také klasickou filologii. Absolvoval také dva studijní pobyty v Oxfordu a v Bonnu. Vincenc Lesný byl znám pro svoje značné jazykové nadání. Ovládal tři staré orientální jazyky - sánskrť, ávestu a starou perštinu – a tři moderní indické jazyky: hindí, bengálí a maharátí. Dokonale mluvil také anglicky a německy. Vedle své vědecké činnosti napsal tři knížky o Indii a velice ho okouzila Buddhova filosofie, nebyl ovšem přímo buddhistou. Sám o sobě říkal, že je matrikový katolík. Vincenc Lesný byl velice oblíbený učitel a vědec. Zemřel roku 1953.¹³⁷

Lesného práce *Buddhismus*, která se věnuje tématu Buddhova učení ve velice širokém záběru, patří k nejkomplexnějším dílům týkajících se buddhismu, které vzešlo z myšlenek a práce českých myslitelů. V tomto svém stěžejním díle Lesný podává přehled buddhismu v celém jeho víc než dvoutisíciletém vývoji. Využívá mnohých dostupných pramenů. Práce působí dosti vědeckým dojmem, ale autor nepomíjí ani humanistické stránky a dimenze buddhismu. Zaměřuje se na mnohé příklady buddhismu a křesťanství. Nezapomíná zmínit přínos buddhismu v evropském kulturním prostředí. Důkladně rozebírá učení pálijského kánonu, jeho kořeny, zaměřuje se i na Buddhovu osobnost, základní pilíř jeho učení, tedy Čtyři ušlechtilé pravdy a podává přehled o životě v mnišské obci. Popisuje také vznik různých buddhistických škol a jejich rozšíření v jednotlivých asijských zemích.¹³⁸

¹³⁷ Vincenc Lesný. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2014, 12.3.2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vincenc_Lesn%C3%BD

¹³⁸ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996. 450 s. ISBN 8071980625.

Dalším českým filosofem zabývajícím se buddhismem byl František Drtikol, významný český fotograf tvořící v letech 1901 až 1935. Proslavil se zejména svými portréty a akty ve stylu pozdní secese, později ovlivněné kubisticko-futuristickými prvky, ale také duchovní praxí východních učení, především buddhismu. Díky jeho populárnosti a díky jeho žákům se Drtikolova známost rychle šířila také v duchovních kruzích. Patří k nejvýznamnějším osobnostem našeho národa. Buddhismus Drtikola oslovil v několika rovinách, a to v rovině filosofické, ale také v oblasti praktických cvičení a meditační praxe, která ho dovedla k plnému poznání. Vliv na Drtikola měl i český filosof Ladislav Klíma, o čemž svědčí mimo jiné i dochovaná korespondence. František Drtikol se věnoval rozsáhlým překladům buddhistických a staroindických textů, především z německého jazyka. Jejich učení nejen poznal, ale také plně prožil a zpřístupnil je dalším hledajícím. Drtikol bývá označován jako „patriarcha českého buddhismu“ a to přímo z úst dalšího významného českého myslitele, Egona Bondyho.¹³⁹

František Drtikol, neboli Fráňa sám žádný spis nenapsal, proto je kniha *Duchovní cesta* sestavena z různých rukopisů, útržků jeho myšlenek, kreseb, obrazů, dopisů a svědectví některých jeho přátel či žáků. Je tedy velice různorodá. Významně bylo také čerpáno z původní samizdatové verze knihy „Fráňa Drtikol – Osobnost a dílo“, kterou sestavil František Hein. Kniha je esencí myšlenek, rozhovorů a svědectví, které mapují podstatnou část života Františka Drtikola. Autentičnosti dodá i přesný popis jeho pracovního ateliéru v Praze ve Vodičkově ulici. Dalším výrazným doprovodem je fotografická tvorba. Stěžejní a pro mě také nejzajímavější statí knihy jsou různé dochované Drtikolovy myšlenky, které spadají do let 1928-1945 a vzhledem k jejich rukopisnému zaznamenání se dochovaly v originálech. Osobní sdělení psané formou dopisu nás vede až do autorova nitra. Další částí knihy jsou fotografická díla, která jsou velice významná, avšak ne pro moji práci, proto jsme jim nevěnovala větší pozornost.¹⁴⁰

Egon Bondy vlastním jménem Zbyněk Fišer byl významným českým básníkem, prozaikem a filosofem. Zájem o orientální filosofii a nedostatečné zpracování tohoto tématu u nás ho přivedly k sepsání dějin filosofie. Velice ceněné jsou oddíly díla týkající se indické, čínské, arabské a židovské filosofie. Bondy nadále píše filozofické eseje, ve kterých provádí syntézu „západních“, buddhistických a taoistických přístupů k základní struktuře skutečnosti.

¹³⁹ František Drtikol. In: *Osobnosti.cz: Tiscali.cz* [online]. 1996-2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/frantisek-drtikol.php>

¹⁴⁰ DOLEŽAL, Stanislav. *František Drtikol, Duchovní cesta*. Praha: Svět, 2004. 397 s. ISBN 80902686-6-4.

Souhrn těchto dosud nevydaných poznámek a esejů nese provizorní název „Příběh o příběhu“. Nyní bych se ráda zaměřila na Bondyho dílo týkající se buddhismu.¹⁴¹

Egon Bondy se ve své knize *Buddha* věnuje analýze základních buddhistických otázek. Při četbě Bondyho díla se zájemci dostává pod kůži celistvý a logický obraz nejen Buddhy, jakožto učitele, ale buddhistického učení v komplexní rovině. Egon Bondy začíná popisem nejstaršího období indického myšlení, které buddhismu předcházelo a samozřejmě dopomohlo k tvorbě jeho pozdější podoby. Seznámení se s těmito základními učenými vede k pochopení celého filosoficko-nábožensko buddhisticko komplexu. Buddhismus vsází na logiku, kterou nevynechal ve svém díle ani Egon Bondy. Poté se věnuje líčení Buddhova života, kterému věnuje pouze pár stránek a nezapomíná připomenout fakt, že nemůžeme žádnou historickou jistotou podložit faktickou existenci Buddhy jako fyzické, natož pak jistě věřit některým autentickým popisům jeho světského působení. V další kapitole Bondy charakterizuje Buddhovo učení, popisuje jeho základní kámen, tedy Čtyři ušlechtilé pravdy. Tento popis je vcelku detailní. Autor věnuje pozornost především srozumitelnosti jednotlivých složitějších pasáží tak, aby se kniha hodila k poučení širší veřejnosti. Ačkoliv je zaměřena na široké publikum, nevěnuje se povrchnostem. V knize nechybí ani kapitola *Vývoj a význam buddhismu*, kdy se autor věnuje sbírkám textů, které se dochovaly jako doklady původního Buddhova učení a polemizuje o jejich autentičnosti. Zaobírá se také rozdělením buddhismu do jednotlivých proudů, jejich stručnou charakteristikou a šířením buddhismu do různých koutů světa. V závěru knihy autor projevuje svoji potřebu ukázat, že Buddhovo učení není muzeální záležitost ani exotická mysteriozita, nýbrž narůstá zájem o jeho praxi, který je samozřejmě částečně spojen i s módou. To dokládají tvrzení, která prohlašují, že buddhismus se zdá být náboženstvím či učením zítřejšího, skutečně moudrého člověka. Zajímavě Bondy pohlíží na možnost uplatnění buddhismu v Evropě. Říká, že není možné buddhismus přesadit v jeho historické podobě, ale jsou zde jisté přizpůsobení buddhismu evropským měřítkům, protože tradiční buddhistické učení je podle něj také určeno k rozpadu, stejně jako v dějinách dochází k postupnému opadu křesťanství. To, co si může evropský člověk od Buddhy vzít je jeho způsob řešení problémů lidského života, které zakládá na rozvinutějších myšlenkových schopnostech, jež mohou odstartovat cestu vedoucí k hlubším a hlubším stádiím lidského poznání. Poslední kapitola nesoucí název *Problém*

¹⁴¹ Egon Bondy. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-, 11.3.2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Egon_Bondy

*východní filosofie jako takové – Buddha*¹⁴², byla autorem sepsána až v roce 1990, tedy 25 let poté, co sepsal první verzi publikace. V původním vydání se musel držet předpisů, které dostal ze strany nakladatele. V pozdějším vydání vyškrtl části knihy a naopak ji doplnil právě o tuto novou kapitolu. Charakterizuje v ní východní filosofie, jejich vzájemné působení a východní obyvatelstvo obecně. Celkově označují knihu za velice čtivou, srozumitelnou a přístupnou. Autor se snaha o nezaujatou charakteristiku Buddhova učení, která vede k jeho logickému pochopení, se jistě vyplnila.¹⁴³

¹⁴² BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Mat'a a DharmaGaia, 1995. 191 s. ISBN 80-85905-09-4. Problém východní filosofie-Buddha, s. 178-191.

¹⁴³ BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Mat'a a DharmaGaia, 1995. 191 s. ISBN 80-85905-09-4.

6. Využití tématu ve výuce Základů společenských věd a Občanské výchově

Vyučovací předmět Občanská výchova se vyskytuje na druhém stupni základní školy, kdy si žák začíná osvojovat základní poznatky o společnosti jako takové, často jde ruku v ruce s Rodinnou výchovou, která se zabývá především jeho sociálním postavením. Na střední škole probíhá výuka Základů společenských věd, které navazují na Občanskou výchovu a rozšiřují znalosti žáků, které získali právě na ZŠ. Základy společenských věd patří do oblasti humanitních studií. Předmět rozvíjí a rozšiřuje poznatky žáků v oblasti politologie, psychologie, sociologie, filosofie, logiky, etiky, práva a náboženství.

Buddhismus jako takový se zde vyučuje převážně z hlediska náboženského, ve filosofii se toto téma většinou plně nezmiňuje. Po absolvování předmětu Základy společenských věd by ke znalostem žáka mělo rozhodně patřit povědomí o základních charakteristikách hlavních světových náboženství, ke kterým buddhismus patří. Do hodiny by ho učitel měl zařadit po boku hinduismu, taoismu, eventuálně džinismu a konfuciánství.

Pro naše žáky jsou buddhistické pojmy jako takové vcelku abstraktní záležitostí, kterou si po pouhém pasivním vyslechnutí výkladu osvojí velice přechodně a povrchně. Záleží na časových možnostech učitele. Jednou z nejlepších metod, jak žákům buddhistickou problematiku vštípit, je rozdělení referátů. Například dobrovolníkům rozdat referáty kratšího rozsahu na zpracování jednotlivých pojmů jako jsou reinkarnace, dharma, Buddha a jeho život nebo morálka buddhismu, za známkové ohodnocení nebo plusový bod. V hodině by poté tyto body osvětlili ostatním spolužákům. Různorodost výkladu zaručí přitážení pozornosti ostatních žáků, přičemž referující získají hlubší povědomí o daném tématu. Díky dnešním moderním pomůckám, jako je například interaktivní tabule, mají učitelé širší spektrum možností, jak s žáky pracovat. V souvislosti s interaktivní tabulí mě napadá způsob, jak žákům předat a vštípit základní pojmy vztahující se ke světovým náboženstvím, zábavně-naučnou formou. Obyčejné přiřazování základních pojmů, kdy se skloubí zaujetí žáků, vzhledem k použití interaktivní techniky, s reproduktivní metodou, kdy může dojít k případnému vyjasnění problematických bodů, se stane velice efektivní vyučovací metodou.

Využití konkrétně méjí bakalářské práce v předmětu Základů společenských věd a Občanské výchovy může být značné, vzhledem k tomu, že shrnuje a vysvětluje základní pojmy buddhismu srozumitelným způsobem, každý si v ní může najít to, co potřebuje.

Závěr

V závěru své práce bych ráda zhodnotila dosažení cílů, které jsem si vytyčila v jejím úvodu. Všechny kapitoly, které jsem vybrala jako stěžejní při tvorbě osnovy, jsem nakonec do práce opravdu zařadila. Vzhledem k možnému rozsahu tématu musím říct, že jsou to kapitoly základní, přesto zásadní. Jedná se o obecnou charakteristiku buddhismu, následný nástin života Buddhy, polemiku o tom, zda buddhismus můžeme charakterizovat jako náboženství, filosofii či světový názor. Stěžejní kapitolou celé práce je pátá kapitola, která nese název Základní principy a východiska buddhismu, kde jsem charakterizovala Čtyři vznešené pravdy, některé nejdůležitější buddhistické pojmy, které jsou pro pochopení buddhismu základním podkladem. Další velice zajímavou kapitolou byla kapitola šestá, a sice Reflexe buddhismu v českém filosofickém myšlení, kde jsem se zaměřila na díla třech českých autorů – Vincence Lesného, Františka Drtikola, Egona Bondyho – kteří se mimo jiné zabývali i buddhismem. Poslední kapitola se zaměřuje na využití tématu bakalářské práce v hodině na základní či střední škole.

Co se týče rozšíření mé práce, je možné takřka ve všech ohledech. Problematika buddhismu je široce rozpracovaná v mnohé literatuře, takže zájemce těžko vyčerpá všechny zdroje. Největší možnost prohloubení práce vidím především v tématech týkajících se základních principů a východisek buddhismu, objasnění zásadních pojmů jako je nirvána, reinkarnace. Náplň buddhistického života a meditace je dalším tématem, které lze rozpracovat mnohem obšírněji.

Moje bakalářská práce by měla sloužit jako logické shrnutí nejdůležitějších a základních skutečností, které, jak doufám, poslouží k poučení dalších zájemců.

Prameny a literatura

Sekundární literatura:

BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Ma'a a DharmaGaia, 1995. 191 s. ISBN 80-85905-09-4.

Buddhismus I. Bratislava: CAD PRESS, 1992. 176 s. ISBN 80-85349-19-3.

Buddhismus III. Bratislava: CAD PRESS, 1993. 188 s. ISBN 80-85349-20-5.

CONZE, Edward. *Stručné dějiny buddhismu*. Brno: Jota, 1997. 293 s. ISBN 80-7217-002-3.

DOLEŽAL, Stanislav. *František Drtikol, Duchovní cesta*. Praha: Svět, 2004. 397 s. ISBN 80902686-6-4.

DUFOUR, Jean-Francois. *Buddhismus: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Levné knihy KMa, 2007, 65 s. ISBN 978-80-7309-427-0.

FIŠER, Zbyněk. *Buddha*. Praha: Orbis, 1968. 224 s.

GARD, Richard A. *Der Buddhismus*. Stuttgart: Fackel, 1981. 334 s.

HARDY, Edmund. *Buddha*. Leipzig: G. J. Göschen'sche Verlagshandlung, 1903.

HOWLEYOVÁ, Adrienne. *Nahý Buddha*. Praha: TALPRESS, 2001. 181 s. ISBN 80-7197-183-9.

LADNER, Max. *Gotamo Buddha*. Zürich: Davos AG, 1948. 395 s.

LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996. 450 s. ISBN 8071980625.

LESTER, Robert C. *Buddhismus: cesta k osvícení*. Praha: Prostor, 1997. 202 s. ISBN 80-85190-53-2.

MAHÁ THÉRA, Nárada. *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia, 1998. 573 s. ISBN 80-7198-341-1.

NYANASATTA, Thera. *Základy buddhismu*. Praha: Alternativa, 1992. 219 s. ISBN 8085993163.

NYDAHL OLE, Lama. *108 otázek a odpovědí*. Brno: Bílý deštník, 2002. 85 s. ISBN 80-238-8068-3.

PROCHÁZKA, Leopold. *Buddhismus světovým názorem, morálkou a náboženstvím*. Praha: Nakladatelství Fr. Borovy, 1928. 210 s.

SCHMIDT, Kurt. *Einführung in den Buddhismus*. 1924.

SNELLING, John. *Buddhismus*. Praha: Ikar, 2000. 206 s. ISBN 80-7202-616-X.

VOLKER, Zotz. *Buddha*. Olomou: Votobia, 1995. 130 s. ISBN 80-85885-72-7.

Interntové odkazy:

František Drtikol. In: *Osobnosti.cz: Tiscali.cz* [online]. 1996-2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/frantisek-drtikol.php>

MÁDR, Daniel. O dalajlamovi už v Tibetu neuslyšíte. Čína utuzuje cenzurní opatření. IDNES.cz: Zprávy [online]. 2013 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/cina-utuzuje-cenzurni-opatreni-d39-/zahranicni.aspx?c=A131103_151538_zahranicni_dam

Vincenc Lesný. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2014, 12.3.2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vincenc_Lesn%C3%BD

Laický buddhismus. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2014, 27.4.2010 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Laick%C3%BD_buddhismu

Anotace

Jméno a příjmení:	Milada Bartošová
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Problematika člověka v buddhismu
Název v angličtině:	Issues of a man in Buddhism
Anotace práce:	Bakalářská práce je shrnutím stěžejních témat týkajících se buddhismu. Její stat' se skládá ze šesti po sobě jdoucích kapitol, které se věnují vzniku buddhismu, jeho zakladateli, Buddhovi, dále zásadním bodům buddhistického učení, a buddhistické morálce. Zaměřila jsem se také na promítnutí buddhismu do českého filosofického myšlení, tedy na díla tří významných filosofů, Egona Bondyho, Františka Drtíkova a Vincence Lesného. Poslední část práce se věnuje využití tématu ve vyučovací hodině.
Klíčová slova:	Buddhismus, Siddhartha Gautama, Buddha, sangha, Čtyři vznešené pravdy, střední stezka, reinkarnace, karma, nirvána, meditace, buddhistické školy, buddhistické proudy, morálka, náboženství, filosofie, světový názor
Anotace v angličtině:	The bachelor's writings is a summary of main topics relate with buddhism. It's article consists of six successive chapters, that concerns origin of buddhism, its founders, Buddha, as

	well as basic principals buddhist doctrine and buddhist ethics. I have also focused on reflection of buddhism to czech philosophical awareness, specifcally writings of three significant philosophers, Egon Bondy, František Drtikol, Vincenc Lesný. Last part of my writing concerns practical use of the subject in the teaching process.
Klíčová slova v angličtině:	Buddhism, Siddhartha Gautama, the Buddha, sangha, the Four noble thruts, Dharma, Middle way, the reincarnacion, karma, nirvana, meditation, buddhist schools, branches of Buddhism, morality, religion, philosophy, world view
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	62 str., 122 407 znaků
Jazyk práce:	český